

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้
 - 1.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
 - 1.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
 - 1.3 ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนเกิดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
2. แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
 - 2.1 การประชุมเชิงปฏิบัติการ
 - 2.2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้
 - 2.3 การนิเทศภายใน
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.2 หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.3 ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.4 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.5 จุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.6 ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. บริบทของโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา
 - 4.1 ประวัติของโรงเรียน
 - 4.2 สภาพปัจจุบันของโรงเรียน
 - 4.3 ข้อมูลอาคารสิ่งปลูกสร้าง
 - 4.4 วิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจ และเป้าประสงค์

4.5 ข้อมูลนักเรียน

4.6 ทิศทางในอนาคต

4.7 แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

แหล่งเรียนรู้

การเรียนรู้ในโลกยุคกระแสโลกาภิวัตน์ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเฝ้าหาความรู้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ หรือได้รับความรู้จากผู้อื่น เช่น ครูที่สอนอยู่แต่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว ได้แก่ พ่อแม่ชุมชน เพื่อน สถาบันทางศาสนา การอ่านหนังสือพิมพ์ คู่มือโทรทัศน์ และทันสมัยที่สุด คือการใช้คอมพิวเตอร์สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งทุกคนจะได้รับความรู้ตามที่ตนต้องการ การเรียนรู้จึงสนุกไม่เกิดความเครียด เพราะไม่ต้องท่องจำความรู้เพื่อคอยตอบคำถามของครูให้ได้

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้

กรมวิชาการ (2544 , หน้า 114อ้างถึงใน เกษมสันต์ ศรีคำแพง, 2553, หน้า 39)ระบุว่าแหล่งการเรียนรู้หมายถึง แหล่งข้อมูล ข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์สนับสนุน ส่งเสริม ให้ผู้เรียนเฝ้ารู้ เฝ้าเรียน แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และบุคคลแหล่งการเรียนรู้

ศิริพร จิตอารีย์ (2549, หน้า 6) กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้เป็นสถานที่หรือศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ เทคโนโลยี ทั้งจากสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

ภัครภรณ์ มานิตย์ (2550, หน้า 26)ให้หมายความของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างรอบๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม บุคคล สิ่งประดิษฐ์วัตถุ อาคาร สถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูล ข่าวสาร สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งวิชาการชุมชน ห้องสมุด อุทยานการศึกษา ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียน ให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ปลูกฝังนิสัยแห่งการเฝ้ารู้

ใฝ่เรียน และสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จันทร์เพ็ญ ประสาทไทย (2551,หน้า12) อธิบายว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมใกล้หรือไกลตัวโรงเรียน แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศแหล่งความรู้ ที่สนับสนุนส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นสามารถคิดสร้างสรรค์พัฒนาจากสภาพที่เป็นอยู่เดิมให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเรียนรู้สามารถเลือกรับเอาทั้งสิ่งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจเรียนรู้

ฐิตินันท์ สุวรรณเรือง (2553,หน้า 9) ได้กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ บุคคล เหตุการณ์ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ที่เป็นที่ยรวมของข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญ ที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถแสวงหาหรือเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง แหล่งเรียนรู้สามารถแบ่งได้เป็น แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาซึ่งเป็นการเรียนรู้ในระบบ และแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษาซึ่งเป็นการเรียนรู้นอกระบบ

บุษบา ช่วยแสง (2553, หน้า10) ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ว่า หมายถึง สถานที่ ศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มี กระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม บุคคล สิ่งประดิษฐ์ วัตถุ อาคาร สถานที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

Wittich ; & Schuller (1962,p. 229, อ้างถึงใน ฐิตินันท์ สุวรรณเรือง. 2553, หน้า 8) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง บุคคล สถานที่ สิ่งต่างๆ ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติ แวดล้อม สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรง และได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัส ก็คือ สิ่งแวดล้อมรอบๆตัว ได้แก่ ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก ฯลฯ การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้การเรียนรู้จึงช่วยพัฒนาร่างกายและจิตใจมี

คุณภาพมากขึ้นในปัจจุบันด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ ตามความต้องการ ทุกเพศทุกวัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะเป็นบุคคลที่ถ่ายทอด ให้ผู้เรียนมีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป

ภัครภรณ์ มานิตย์ (2550, หน้า 28) ได้สรุปประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลต่างๆ ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ได้แก่ ช่างฝีมือ ช่างไม้ เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ประเภทธรรมชาติ หมายถึง สิ่งแวดล้อมรอบตัวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ลำคลอง ป่าไม้ สัตว์ป่า เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ประเภทวัตถุ สถานที่ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์หรือสร้างขึ้นและสามารถหาความรู้ได้ เช่น อาคารสถานที่ พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น
4. แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ใช้เป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างกัน ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, หน้า 25 – 26) ได้แบ่งแหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ตั้งเป็น 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้สถานศึกษา ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียนห้องสมุดเคลื่อนที่มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจการรม กาเรียนการสอน สอนพฤษศาสตร์ สอนวรรณคดี สอนสมุนไพร สอนสุขภาพ สอนหนังสือ สอนธรรมะ ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ศูนย์เยาวชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์หัตถกรรม มัลลิต ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

สุจิตรา ภัคดีสงคราม (2551, หน้า 145) ได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลทั่วไปที่อยู่ในชุมชน ประกอบด้วยบุคคลทั่วไปที่อยู่ในชุมชนประกอบด้วยบุคคลทั้งภายในและภายนอก

สถานศึกษาซึ่งมีความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขาวิชาชีพ บางท่านอาจเป็นผู้มีทักษะ ความชำนาญในแต่ละสาขาวิชาชีพบางท่านเป็นปราชญ์ชาวบ้าน บางท่านเป็นอดีต ข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านบางท่านเป็นผู้นำทางศาสนา และบุคลากร ในสถานศึกษาก็มีทั้งความชำนาญ ความรู้ หรืออาชีพเสริมรายได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูนักการศึกษา ติวเตอร์ นักเรียนรุ่นพี่หรือนักเรียนชั้นที่สูงกว่า ซึ่งบุคคลที่กล่าวถึงนี้ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียนได้ เช่น ข้าราชการ ภิภุสงฆ์ ศิลปิน ช่างนา ช่างฝีมือ พ่อค้า นักธุรกิจ นักกีฬา เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ประเภทสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น สถานที่สำคัญ ทางด้านประวัติศาสตร์โบราณสถาน สถานที่ราชการสถาบันทางศาสนา พิพิธภัณฑ์ ตลาด ร้านค้าห้างร้าน บริษัท ธนาคาร โรงแรม โรงงาน อุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้า ถนน สะพาน เขื่อนฝายทดน้ำ สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามบิน

3. แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ ฟ้า ดิน หินแร่ ทะเล เกาะ แม่น้ำ ห้วยหนอง คลอง บึง น้ำตก ทุ่งนา สัตว์ป่า สัตว์น้ำ

4. แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมทางสังคม ประเพณี และ ความเชื่อ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน วรรณกรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน

ฐิตินันท์ สุวรรณเรือง (2553, หน้า 10) ได้สรุปว่า ประเภทของแหล่ง เรียนรู้จำแนกเป็น 2 แบบ คือ

1. จำแนกตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ
 - 1.1 แหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต เป็นต้น
 - 1.2 แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน เช่น ห้องสมุดประชาชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด มัสยิด ศูนย์หัตถกรรม เป็นต้น
2. จำแนกตามลักษณะทางกายภาพของแหล่งเรียนรู้ ได้แก่
 - 2.1 แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ ทะเล เป็นต้น
 - 2.2 แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน ห้องสมุด ประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น
 - 2.3 แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น นักประดิษฐ์ ผู้ทรงคุณวุฒิใน ชุมชนและปราชญ์ ชาวบ้าน เป็นต้น

Ramirez (1954,p. 386) จำแนกแหล่งความรู้ออกเป็น 4 ประเภท

ดังนี้

เป็นต้น

1. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ อาทิ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ
2. แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ
3. แหล่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เช่น เครื่องยนต์
4. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในรอบตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปมากมายหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคลากร เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น
2. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชน เช่น ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น
3. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ ใบไม้ อุทยานแห่งชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยงสัตว์ป่า เป็นต้น
4. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือตำรา วารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียง ตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น
5. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุโบราณคดีแหล่งอุตสาหกรรม สถาปัตยกรรม และชีวประวัติบุคคลสำคัญที่เสียชีวิต

ดังนั้นจากประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนจึงประกอบด้วย แหล่งเรียนรู้หลายประเภทที่โรงเรียนต้องจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่ดี เพื่อต่อการจัดการเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งในการศึกษาเรียนรู้สำหรับนักเรียนและส่งเสริมการ

จัดการเรียนการสอนของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการต่างๆ ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องสื่อการเรียนรู้ ห้องเรียน ห้องส่งเสริมอาชีพ ห้องวิถึพุดท ห้องปฏิบัติการทางภาษา จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้พร้อมในการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

3. ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้มีด้วยกัน 6 ข้อ คือ (สุจริตรา ภัคดีสงคราม. 2551, หน้า 147 – 148)

- 3.1 ให้ผู้เรียนมีโอกาส คิด ทำ โดยครู ผู้เรียน ช่วยกันจัดบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน
 - 3.2 สร้างโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลายและต่อเนื่อง
 - 3.3 มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและเพียงพอให้ผู้เรียนใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่เหมาะสมกับวัย
 - 3.4 มีกิจกรรมร่วมกันในการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมคิดและแก้ปัญหาาร่วมกัน ทำให้เกิดทักษะและประสบการณ์ตรง
 - 3.5 สาระสาระกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
 - 3.6 กระบวนการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงกับสังคมและองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดการเรียนรู้และได้รับประโยชน์สูงสุดจากแหล่งเรียนรู้
- สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นแหล่งในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลสำหรับผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ได้รวดเร็ว เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้วิชาการต่างๆ นอกจากนี้ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด ทำ เรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายเน้นการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และองค์กรต่างๆ ทุกภาคส่วน

แนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

วิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ใช้ในกระบวนการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา มีดังนี้

1. การประชุมเชิงปฏิบัติการ

1.1 ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

สมเกียรติ ศรีจักรวาล (2542, หน้า 3-7, อ้างถึงใน ทศนีย์ เป็นสุนิณ. 2552, หน้า28) สรุปไว้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) หมายถึง การจัดประชุมขึ้นเพื่อเพิ่ม หรือเสริมทักษะบางเรื่องให้แก่ผู้เข้าประชุมโดยเฉพาะ วิธีการอาจประกอบด้วย การบรรยาย หรืออภิปรายเนื้อหาต่างๆ ติดตามด้วยการลงมือปฏิบัติภายใต้การดูแล และให้คำแนะนำของที่ปรึกษา เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “เทคนิคการติดตามงาน” หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “พฤติกรรมกลุ่มกับการทำงานร่วมกัน” เป็นต้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2547, หน้า 276) ได้กล่าวไว้ว่า การฝึกอบรมเป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างหนึ่ง เป็นกระบวนการสร้างเสริมความรู้ความสามารถ ทักษะและเจตคติของบุคคลในองค์การต่างๆ ให้พัฒนาขึ้น โดยจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้และการสอน หรือประสบการณ์การเรียนรู้ขึ้นเป็นครั้งคราว และการจัดนี้อาจจัดขึ้นภายใต้สภาวะความต้องการและความจำเป็นบางประการ มีรูปแบบขนาดของกลุ่มและใช้เวลามากน้อยต่างกัน

คาร์เตอร์ วี กูด (อ้างถึงในชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ. 2547, หน้า 277)นิยาม ความหมายของการประชุมเชิงปฏิบัติการว่า “เป็นวิธีการทางการสอนที่ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายที่มีปัญหาและความสนใจตรงกัน มาพบกับผู้ชำนาญการ หรือผู้เชี่ยวชาญในด้านที่เหมาะสม เพื่อที่จะนำความรู้และทักษะตลอดจนหนทางที่จะแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ โดยการศึกษาเป็นกลุ่ม ซึ่งโดยปกติมักจะพักรวมกันและให้เวลาในการฝึกอบรมหลายวัน

จารุวรรณ พูลฤทธิ์ (2551, หน้า27) กล่าวว่าการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์ เพื่อวางแผนปรับปรุงแก้ไขปัญหา และนำไปปฏิบัติตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการของกลุ่มที่ได้กำหนดไว้

จากข้างต้น พอสรุปได้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการฝึกอบรม เป็นกรฝึกอบรม เป็นกลุ่ม จากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ เพื่อให้ผู้รับการฝึกอบรม ได้พัฒนาความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานให้ก้าวหน้าต่อไป จากผลของการฝึกปฏิบัติหรือการสร้าง ผลิตผลขึ้นมา รวมทั้งเพื่อแก้ปัญหาหรือขยายความรู้ด้วยการศึกษาวิจัย

1.2 ขั้นตอนการประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย

1.2.1 ขั้นการวางแผนการดำเนินงาน การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่ดี และมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน

1.2.2 ขั้นการเตรียมงาน การประชุมเชิงปฏิบัติการจะประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การเตรียมการที่ดีเป็น สำคัญ เช่น การจัดทำโครงการ การติดต่อสถานที่ การติดต่อวิทยากร และประธานพิธี เปิด - ปิด การขออนุมัติให้ผู้เข้ารับการประชุมมีสิทธิในการเบิกจ่ายค่าลงทะเบียนและสิทธิ อื่นๆ

1.2.3 ขั้นการปฏิบัติงาน ในขั้นการปฏิบัติงานนั้นนับว่าเป็นช่วงที่มี ความสำคัญมาก นอกจากบริหาร และจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

1.2.4 ขั้นหลังการปฏิบัติงาน ขั้นหลังการปฏิบัติงานซึ่งถือเป็นขั้น สุดท้ายของการจัดประชุมกิจกรรมต่างๆ มีน้อย เมื่อเทียบกับขั้นเตรียมและขั้นปฏิบัติงาน แต่มีความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน เพราะครอบคลุมถึงเรื่องการสรุปผลการประชุม ซึ่งรวมไป ถึงการสรุปค่าใช้จ่ายกระบวนการประชุม แนวทางในการพัฒนา และปรับปรุงต่อไป รวมถึง การรายงานการปฏิบัติงาน และส่งจดหมายขอบคุณวิทยากร และผู้เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นต้น การดำเนินการจัดประชุมที่ดี ผู้จัดการประชุมจะต้องดำเนินการทุก ขั้นตอนให้เหมาะสม อำนวยให้การประชุมบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ นับตั้งแต่การวางแผน การเตรียมการประชุม และดำเนินการประชุมได้เหมาะสม ให้ทุกคนเห็นความสำคัญของ การประชุม และหลังจากการประชุมควรมีการประเมินผล เพื่อจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุง และพัฒนาครั้งต่อไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 ประโยชน์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการมีประโยชน์อย่างมากต่อการทำงานร่วมกัน เป็นทีม การแสวงหาความร่วมมือ และความรับผิดชอบของบรรดาสมาชิก (สมิต สัจฉกร 2543, หน้า 16-18, อ้างถึงใน ทศนีย์ เป็นสูงเนิน 2552, หน้า 29)

1.4 ลักษณะของการประชุมเชิงปฏิบัติการ

สมิต สัจฉกร (2543, หน้า 23-24, อ้างถึงใน ทศนีย์ เป็นสูงเนิน

2552, หน้า 28) การประชุมเชิงปฏิบัติการจะเป็นการรวมกลุ่มของคนจำนวน 12 คน หรือมากกว่านั้น ที่มีความสนใจ หรือมีปัญหาพร้อมกัน มาพบปะกันเพื่อใช้เวลาในการ ปรับปรุงความสามารถ ความเข้าใจ และความชำนาญ การประชุมเชิงปฏิบัติการ สามารถนำมาใช้เมื่อต้องการที่จะได้รับผลอย่างใดอย่างหนึ่งตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทำความเข้าใจปัญหา
2. เพื่อสำรวจปัญหา
3. เพื่อพยายามหาข้อแก้ไขปัญหา
4. เพื่อศึกษาปัญหาด้วยการสอบถาม
5. เพื่อพิจารณาด้วยการสอบถาม
6. เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างบุคคล
7. เพื่อส่งเสริมการศึกษา รวมถึงการแก้ไข และค้นคิดวิธีการต่างๆ

สรุปได้ว่า ประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการให้ความรู้แก่กลุ่มผู้ร่วมวิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านวิชาการและแหล่งเรียนรู้ได้ดี เป็นที่ยอมรับและ สามารถนำความรู้จากวิทยากรมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

2. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้

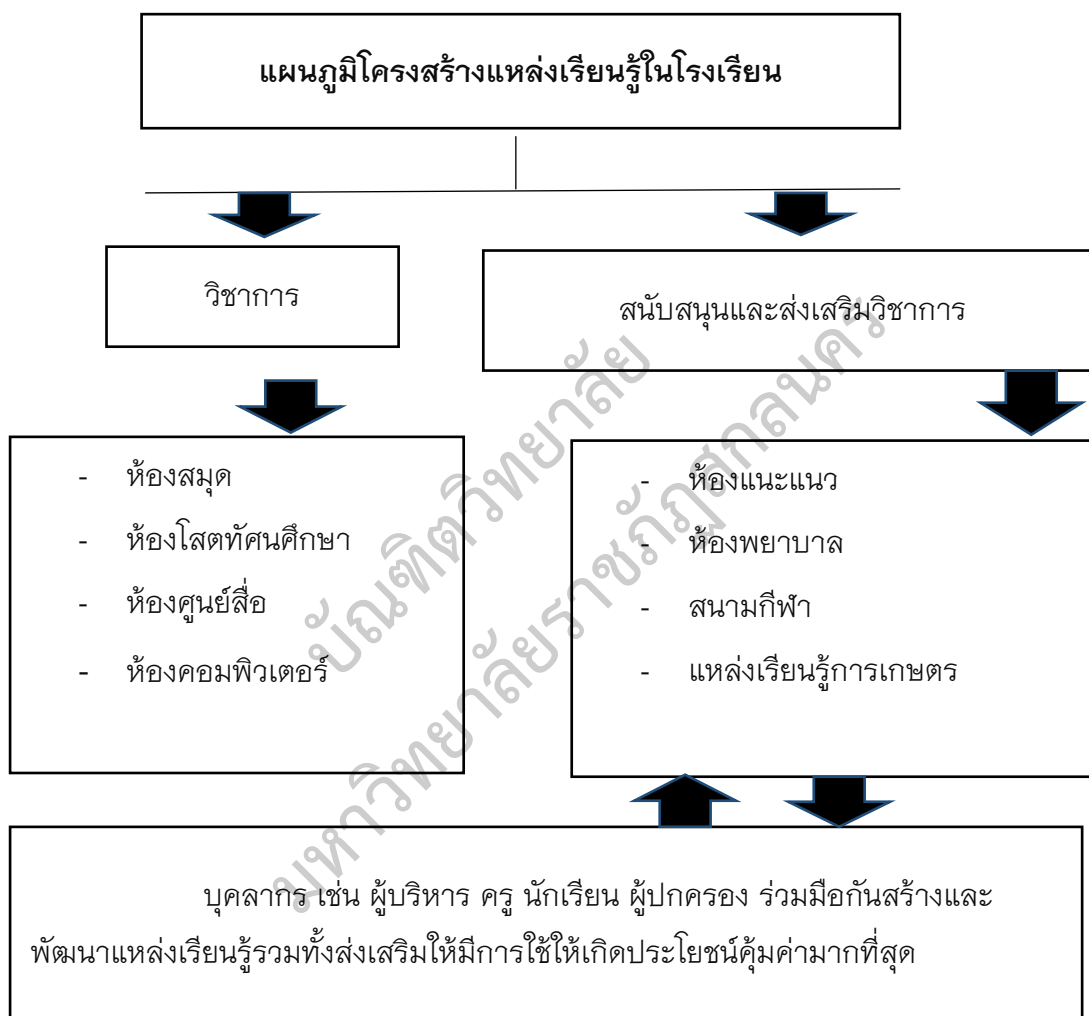
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 รัฐต้อง ส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ห้องสมุด ประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงมีประสิทธิภาพการจัดการศึกษา คือ การเตรียมบุคคลเพื่ออนาคต จากสังคมข่าวสารไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การบริโภคข่าวสารมาเป็นการศึกษาข่าวสาร โดยมีเป้าหมายให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ ความคิด และมีคุณธรรม

โรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนากระบวนการผลิต กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนจะซึมซับรับรู้ข้อมูลแล้วนำมาอยู่เป็น ความรู้ และ/หรือสร้างความรู้พื้นฐานมาใหม่ หากโรงเรียนได้จัดและพัฒนาในจุดนี้ จะ ส่งผลให้นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ส่งผลให้ โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และ ขยายกว้างออกไป สังคมแห่งการเรียนรู้ ดังนั้น โรงเรียนต้องจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ให้บริการแก่นักเรียนอย่างเต็มที่

โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

โครงสร้างของแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ด้านวิชาการ
2. ด้านสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ

ภาพประกอบ 2 โครงสร้างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา

องค์ประกอบสำคัญแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

1. บุคลากร
2. การบริหารและการจัดการ
3. อาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก
4. วัสดุ อุปกรณ์และครุภัณฑ์
5. การจัดหาสื่อสารสนเทศ
 - 5.1 สื่อสิ่งพิมพ์
 - 5.2 สื่อเทคโนโลยี
 - 5.3 สื่ออุปกรณ์การเรียน
6. การให้บริการและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้
 - 6.1 เวลาให้บริการ
 - 6.2 ผู้ให้บริการ
 - 6.3 การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนา
7. การประเมินผลและติดตามผลการจัดแหล่งเรียนรู้
 - 7.1 แบบประเมิน
 - 7.2 เกณฑ์ประเมิน

แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

1. ด้านศักยภาพ ได้แก่
 - 1.1 การจัดการด้านอาคารสถานที่
 - 1.2 การจัดรูปแบบแหล่งเรียนรู้
 - 1.3 การจัดหาสื่อวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์
2. ด้านวิชาการ
 - 2.1 การเลือก/ผลิตสื่อที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น สื่อที่เป็นชุดต่อเนื่อง (Series) สื่อที่มีลักษณะเอื้อต่อการเรียนรู้แบบบูรณาการ ชุดการสอนสำเร็จรูป เป็นต้น
 - 2.2 การจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในแหล่งเรียนรู้ เช่น นิทรรศการ
 - 2.3 ศึกษาริจัยเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
3. การบริหารและการจัดการ
 - 3.1 พิจารณาบทบาทหน้าที่ของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนดำเนินการพัฒนาให้เป็นประโยชน์และประเมินผลการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้

3.2 การอำนวยความสะดวกในการใช้บริการแหล่งเรียนรู้ เช่น เวลาในการให้บริการ บุคลากร ผู้ให้บริการ พัฒนาวิธีการให้บริการอย่างต่อเนื่อง

3.3 จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

4. ด้านบุคลากร

4.1 พัฒนาศักยภาพบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ

4.2 การประเมินติดตามผลการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เช่น ประเมินผลการปฏิบัติงาน ประเมินตนเอง

สรุปได้ว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เป็นการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย ด้านศักยภาพ ด้านวิชาการ การบริหารและการจัดการ และด้านบุคลากร

3. การนิเทศ

การนิเทศเป็นกระบวนการจัดการบริหารการศึกษา เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือ และความร่วมมือกับครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา การนิเทศถือเป็นศาสตร์ และศิลป์ เพราะกระบวนการนิเทศที่จัดว่าเป็นศาสตร์ก็เพราะกระบวนการนี้เป็นปรัชญาที่แสวงหาความจริง ความรู้ และคุณค่าในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา การติดต่อประสานงาน การจูงใจ เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษา

1.1 การนิเทศภายใน

การนิเทศภายในเป็นการพัฒนาบุคลากรอีกประการหนึ่ง เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงการนิเทศภายในไว้ดังนี้

1.1.1 ความหมายของการนิเทศภายใน ปัญญา พรยา (2551, หน้า 28) กล่าวว่า การนิเทศภายในเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของบุคลากรภายในโรงเรียนในการที่จะพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครู อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สมพิศ หวังทรัพย์ทวี(2552, หน้า16) กล่าวว่า การนิเทศในสถานศึกษาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและแก้ปัญหากระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูในสถานศึกษา โดยการสำรวจปัญหาและความต้องการนิเทศ การจัดทำแผน และปฏิทินการนิเทศ การจัดทำเครื่องมือการนิเทศ การประชุมชี้แจงเปิดโอกาสให้ครูเข้ามามีส่วนร่วม มีการประเมินผลและสรุปผลการนิเทศ เพื่อพัฒนาเทคนิควิธีการสอนทั้งนี้เพื่อ

ส่งผลไปสู่คุณภาพของนักเรียนเป็นสำคัญ

พลอยพัชชา อามาตย์ (2552, หน้า 38-42) ได้กล่าวว่า การนิเทศภายใน คือ การแนะนำให้คำปรึกษาช่วยกันแก้ปัญหาระหว่างผู้บริหารกับบุคลากรครูในโรงเรียนหรือระหว่างบุคลากรครูด้วยกัน การปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาการทำงานของครูให้มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียนทุกคนทั้งร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมให้เต็มศักยภาพ

สรุปได้ว่า การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคลากรเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างครูกับครู ผู้บริหารกับครู ซึ่งก่อให้เกิดเจตคติที่ดีต่องานที่ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานและต่อผู้บังคับบัญชา ส่งผลให้การติดตามผลงานต่างๆ ที่ได้วางแผนไว้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

1.1.2 วัตถุประสงค์ของการนิเทศภายใน

จันทราณี สงวนนาม (2545, หน้า 153) ได้ศึกษาไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการนิเทศภายในโรงเรียน มีดังนี้

1) เพื่อให้โรงเรียนมีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับมาตรฐานหลักสูตรตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

2) เพื่อให้โรงเรียนสามารถบริหาร และจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

3) เพื่อพัฒนาหลักสูตร และการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน

4) เพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนได้พัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาวิชาชีพ

5) เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนปฏิรูประบบบริหาร

6) เพื่อให้เกิดการประสานงาน

สุรศักดิ์ ปาเส (2545, หน้า 25 - 31) ได้ศึกษาไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการนิเทศภายใน มีดังนี้

1) เพื่อช่วยให้ครูอาจารย์ทราบถึงสภาพ

ปัจจุบันกับปัญหา ความต้องการของโรงเรียน ข้อมูลในการวางแผนพัฒนาการบริหารและ

วิชา เช่น กำหนดทางเลือก การสร้างเครื่องมือ และสื่อการเรียนการสอน หรือนวัตกรรม การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมขององค์กร

2) เพื่อให้ครูสามารถจัดประสบการณ์

การเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียนได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยเน้นนักเรียนเป็น ศูนย์กลาง(Child Centered)

3) เพื่อให้ครูตระหนักถึงปัญหาเกี่ยวกับการ

ประสบการณ์ การเรียนรู้ให้สามารถแก้ไขปัญหาคือ

4) เพื่อสนับสนุน ส่งเสริม สร้างขวัญกำลังใจให้กับ

ครูผู้สอน

5) เพื่อมุ่งให้เกิดความร่วมมือ และประสานงานกันเป็น

อย่างดีภายในระบบงานของโรงเรียน

6) เพื่อควบคุมมาตรฐาน และพัฒนางานด้านการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ การก้าวสู่ระบบประกันคุณภาพการศึกษา (Quality Assurance) ในปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548, หน้า

32) ระบุว่า การนิเทศ ติดตาม กำกับ ประเมินผลของโรงเรียนเป็นความร่วมมือกันของ

บุคลากรภายในโรงเรียนในการที่จะปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการสอนหรือการจัดประสบการณ์ ของบุคคลเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นดังวัตถุประสงค์ ต่อไปนี้

1) เพื่อทราบสภาพการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคและ

ความต้องการ ของการจัดการเรียนการสอนเป็นข้อมูลในการนิเทศ ติดตาม กำกับ ประเมินผล

2) เพื่อช่วยให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียน

การสอนเข้าใจบทบาทหน้าที่ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตรงตามวัตถุประสงค์

3) เพื่อให้บุคลากรร่วมกันพิจารณาปรับปรุงแก้ไขการ

ดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่าง ถูกต้องครบถ้วน

4) เพื่อเสนอแนะ ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ

ครูผู้สอน ผู้บริหาร สถานศึกษา ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องให้สามารถดำเนินงานได้ดี

5) เพื่อตรวจสอบและควบคุมคุณภาพการดำเนินงาน

ตามภารกิจของสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การนิเทศภายในเป็นการพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร การพัฒนางาน และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน การทำงานเป็นทีม การสร้างเจตคติที่ดีในการทำงานความร่วมมือในการแก้ปัญหา เพื่อมุ่งการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมุ่งต่อคุณภาพของผู้เรียน

1.1.3 วิธีการนิเทศภายใน

รัตนพล บุญคงที่ (2550, หน้า 67) กล่าวว่า การนิเทศภายในเป็นงานที่ พัฒนาครู – อาจารย์ ให้ปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ และเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพโดยกระบวนการขั้นตอนการทำงานของตนเองให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปจะมีวิธีการนิเทศแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การนิเทศเป็นกลุ่ม และการนิเทศเป็นรายบุคคล

1.1.4 กิจกรรมการนิเทศภายใน

กิจกรรมการนิเทศภายในที่เป็นไปได้ตามสภาพของสถานศึกษาแต่ละ แห่งควรดำเนินการ ดังนี้ (พลอยพัชชา อามาตย์. 2552, หน้า 42)

- 1) การให้ความรู้
- 2) การสาธิตให้ดู
- 3) การประสานงานให้ร่วมกันทำงาน
- 4) การพาไปดูงาน
- 5) การบริการด้านวิชาการ
- 6) การวิจัยในชั้นเรียน
- 7) การไปฝึกงาน
- 8) การจัดการกิจกรรมกระตุ้นให้ปฏิบัติงานเข้มแข็งขึ้น
- 9) การทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

1.2 การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ

1.2.1 ความหมายการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ

อาภรณ์ คูวิทยาพันธ์ (2548, หน้า15) กล่าวว่า การนิเทศแบบให้คำชี้แนะเป็นการพัฒนาสมรรถภาพการทำงานของบุคคลโดยเน้นไปที่การทำงานให้ได้ตามเป้าหมายของงานนั้น หรือการช่วยให้สามารถนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ และหรือได้รับการอบรมมาไปสู่การปฏิบัติได้

มนตรี ภูมี (2549 : 34) กล่าวว่า การนิเทศแบบชี้แนะเป็นการดำเนินการในการใช้กระบวนการ วิธีการต่างๆ ในการให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก กำกับ ดูแล เพื่อให้สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถได้ตามเป้าหมาย

ที่ตั้งไว้ โดยการชี้แนะ เป็นวิธีการในการพัฒนาสมรรถภาพการทำงาน

สรุปการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ เป็นกระบวนการที่ผู้นิเทศใช้เพื่อเสริมสร้าง และพัฒนาให้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเฉพาะตัว ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยจะต้องตกลงยอมรับร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้ถูกนิเทศ ทั้งนี้การนิเทศการสอนงานจะมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาผลการปฏิบัติงาน

1.2.2 ขั้นตอนการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ

ขั้นตอนการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคล ได้รู้จักช่วยเหลือตนเอง มีนักการศึกษาแนะนำกระบวนการชี้แนะที่หลากหลายเนื่องจากการชี้แนะมีกระบวนการเฉพาะได้แก่ การชี้แนะทางปัญญา การชี้แนะการสอนเพื่อนชี้แนะ ซึ่งการชี้แนะต่างๆ มีรายละเอียดค่อนข้างมาก ไม่อาจนำเสนอในบทความนี้ได้ทั้งหมดอย่างไรก็ตามกระบวนการชี้แนะโดยทั่วไปมีขั้นตอนของกระบวนการ (กรองทอง จิตรเดชากุล. 2550: 40 – 45) ดังนี้

1.2.2.1 ขั้นตอนการให้คำชี้แนะ

ก่อนดำเนินการชี้แนะ มีการตกลงร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นหรือจุดเน้นที่ต้องการให้คำชี้แนะร่วมกัน เนื่องจากการดำเนินการชี้แนะเน้นไปที่การเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง เป็นการทำงานเชิงลึก ดังนั้นประเด็นที่ชี้แนะจึงเป็นจุดเล็กๆแต่เข้มข้นช่วยให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง แจ่มแจ้ง ช่วยคลี่ปมบางประการให้เกิดผลในการปฏิบัติได้จริง ในกรณีการสอนกระบวนการคิด มีประเด็นมากมายที่ต้องช่วยกันขยับขับเคลื่อนไปที่ละประเด็น เช่น การใช้คำถามกระตุ้นคิด การใช้กิจกรรมที่ช่วยให้คิดได้อย่างหลากหลายการผังกราฟิก (graphic organizer) มาใช้ในการนำเสนอความคิด การช่วยให้นักเรียนอธิบายกระบวนการผลิต กระบวนการทำงานของตนเอง ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ก็ยังมีประเด็นย่อยที่ซ่อนอยู่มากมาย ทั้งผู้ชี้แนะและคุณครูแต่ละคนก็ต้องวางแผนร่วมกันว่าในแต่ละครั้งที่ดำเนินการชี้แนะนั้น จะชี้แนะลงลึกเฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ

1.2.2.2 ขั้นตอนให้คำชี้แนะ

ในขั้นของการให้คำชี้แนะประกอบด้วยขั้นตอนย่อย 3 ขั้น คือ

- 1) การศึกษาต้นทุนเดิม เป็นขั้นที่ผู้ชี้แนะพยายามทำความเข้าใจ วิธีคิด วิธีการทำงาน และผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานของคุณครูว่าอยู่ในระดับใด เพื่อเป็นข้อมูลในการต่อยอดประสบการณ์ในระดับที่เหมาะสมกับครูแต่ละคน ซึ่งในขั้นนี้อาจใช้วิธีการต่างๆ กันไปตามสถานการณ์ได้แก่ การให้ครูบอกเล่า อธิบาย

วิธีการทำงานและผลที่เกิดขึ้น การพิจารณาร่องรอยการทำงานร่วมกัน เช่น แผนการสอน
ชิ้นงานของนักเรียน และการสังเกตการณ์สอนในชั้นเรียน

2) การให้คุณครูประเมินการทำงานของตนเอง

เป็น ขั้นที่ ช่วยให้ ครูได้ทบทวนการทำงานที่ผ่านมาขอตนเอง โดยใช้ตัวอย่างที่เป็น
รูปธรรมที่ผ่านมา ได้แก่ การสอนที่เพิ่งสอนจบไปแล้ว ชิ้นงานที่นักเรียนเพิ่มทำเสร็จเมื่อ
สักครู่ มาใช้ประกอบการประเมิน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นสำคัญขั้นหนึ่ง ที่พบว่า ครูไม่ได้ตระหนัก
รู้ในสิ่งที่ตนเองสอน ครูได้ทบทวน และไตร่ตรองว่าตนเองได้ใช้ความรู้ความเข้าใจไปสู่การ
ปฏิบัติอย่างไร มีอุปสรรคปัญหาใดเกิดขึ้นบ้าง คำถามที่มักใช้ในขั้นนี้มี 2 คำถามหลัก คือ
อะไรที่ทำได้ดี จะให้ดีกว่านี้ถ้า ...

3) ขั้นต่อยอดประสบการณ์ เป็นขั้นที่ผู้ชี้แนะมี

ข้อมูลจากการสังเกตการทำงานและฟังครูอธิบายความคิดของตนเอง แล้วจึงลงมือต่อยอด
ประสบการณ์ในเรื่องเฉพาะนั้นเพิ่มเติม ซึ่งชี้แนะต้องอาศัยปฏิภาณในการวินิจฉัยให้ได้ว่า
คุณครูต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใด หากไม่แน่ใจก็อาจใช้วิธีการสอบถามขอข้อมูล
เพิ่มเติม ในขั้นต่อยอดประสบการณ์มักมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ เมื่อพบว่าคุณครู
มีความเข้าใจที่ผิดพลาดบางประการ หรือมีปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไข ปรับความรู้ ความ
เข้าใจให้ถูกต้องและช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา และเมื่อพบว่าคุณครูเข้าใจหลักการสอน
ดี แต่ยังขาดประสบการณ์ในการออกแบบการเรียนการสอน ก็จำเป็นต้องเพิ่มเติมความรู้
แบ่งปันประสบการณ์

1.2.2.3 ขั้นสรุปผลการให้คำชี้แนะเป็นขั้นตอนที่ผู้สอน

แนะนำเปิดโอกาสให้คุณครูได้สรุปผลการให้คำชี้แนะเพื่อให้ได้หลักการสำคัญไปปรับการเรียน
การสอนของตนเองต่อไป มีการวางแผนที่จะกลับมาชี้แนะร่วมกันอีกครั้งว่าความรู้ความ
เข้าใจอันใหม่ที่ได้รับการให้คำชี้แนะครั้งนี้จะเกิดผลในการปฏิบัติเพียงใด รวมไปถึงการตกลง
ร่วมกันเรื่องให้ความช่วยเหลืออื่นๆ เช่นหาเอกสารมาให้ศึกษา ประสานงานกับบุคคล
อื่นๆ แนะนำแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม เป็นต้น

สรุปได้ว่า การนิเทศแบบให้ชี้แนะ เป็นกระบวนการที่สำคัญ

และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้เกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผล
เป็นกันเองและสอดคล้องกับความต้องการ อันเป็นสิ่งส่งเสริมสนับสนุนหรือให้
ความช่วยเหลือในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจหลัก คือ การสอน
อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.3 ประโยชน์การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ

สุจิตรา ธนานันท์ (2548, หน้า 67) กล่าวว่า การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ ทำให้มีความพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากการชี้แนะทกให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งด้านการทำงานตามนโยบายกลยุทธ์ วิธีการทำงาน และการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ (2549: 43) กล่าวว่า การนิเทศแบบให้คำชี้แนะทำให้เข้าใจขอบเขต เป้าหมายของงาน และความต้องการที่ผู้นิเทศคาดหวัง ได้รับรู้สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง ปัญหา อุปสรรค ของการจัดการศึกษาในสถานศึกษา และภารกิจที่สถานศึกษากำลังดำเนินการในปัจจุบัน และจะดำเนินการต่อไปในอนาคต ได้รับรู้ถึงปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้นิเทศ และมีส่วนร่วมกับผู้นิเทศในการพิจารณา แก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น และมีโอกาสรู้ถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของตนเพื่อสามารถนำไปพัฒนา และปรับปรุงการจัดการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปประโยชน์การนิเทศแบบให้คำชี้แนะทำให้ได้รับรู้ถึงปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น ในการจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้นิเทศ และมีส่วนร่วมกับผู้นิเทศในการพิจารณา แก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้น และมีโอกาสรู้ถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของตน เพื่อสามารถนำไปพัฒนา และปรับปรุงการจัดการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอีกแบบหนึ่ง ที่ใช้กระบวนการความร่วมมือของนักวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมมือในการทำวิจัยร่วมกันตามหลักประชาธิปไตย เพื่อทำการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสิ่งที่ต้องการทำวิจัยด้วยกัน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเปลี่ยนแปลงบทบาทจาก (ให้ข้อมูลในการวิจัยเป็นผู้ร่วมทำวิจัยกับนักวิจัย การมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนของการวิจัย ทำให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเกิดการเรียนรู้การทำวิจัยได้ด้วยตนเอง ทำให้ผลการวิจัยที่ได้มีความน่าเชื่อถือและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้แบบสหวิทยาการ ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานความรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้าด้วยกัน แล้วใช้ความรู้ใหม่นั้นไปเปลี่ยนแปลง หรือปฏิรูปความเป็นจริงสิ่งทีดำเนินการวิจัย

1. ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น หรือ เพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีขึ้น ด้วยการให้นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมมือร่วมใจดำเนินการวิจัยร่วมกันทุกขั้นตอนของการทำวิจัย โดยใช้หลักความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินงานและนำผลการปฏิบัติการมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดในพื้นที่การวิจัยให้ดียิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544, หน้า 61-62) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัย กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders)

ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิตและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบ สถานการณ์ต่างๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

อรุณศรี เสริมสกุล (2549, หน้า 13-14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้าร่วมอย่างเข้มแข็งของกลุ่มคนที่มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการ พัฒนาการมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปแบบที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนา การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนจึงมิใช่ความหมายเพียงการดึงกลุ่มคนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในสถาบัน หรือองค์กรต่างๆ กิจกรรมและวิธีการดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว กลุ่มคนมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง

นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล (2551, หน้า 180) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นักปกครองและผู้วิจัยโดยอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่การคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมทั้งมีการสรุป

บทเรียนร่วมกันตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหและร่วมกันพัฒนา

สุภาวงศ์ จันทวานิช (2551, หน้า 66-69) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือ การปฏิบัติการ(Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า มีส่วนร่วม(Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และในการดำเนินการ จนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอน

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า การร่วมกันดำเนินการตัดสินใจโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

2. หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จะประสบความสำเร็จต้องนำหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินการปฏิบัติ ได้มีผู้ให้หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล (2551, หน้า 188-189) ได้กล่าวถึง หลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการที่สำคัญอยู่ 16 ประการ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติ ในสังคม (Social Practice) ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติในสังคมและเรียนรู้จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเน้นความสำคัญของการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้าน การประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) เป็นการช่วยกัน วิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) ปัจจุบันว่า ในชุมชนมีข้อบกพร่องหรือปัญหาที่ใดบ้าง ในเรื่องอะไรบ้างและมีความต้องการที่จะแก้ไข หรือพัฒนาเรื่องใดบ้างนอกจากการศึกษาสภาพชุมชนเพื่อเข้าใจปัญหาที่ควรแก้ไขดังกล่าว

แล้ว เมื่อมีการกำหนดแนวทางแก้ไขแล้วคณะวิจัยควรจะต้องมีการสำรวจทรัพยากร
ในชุมชน (Resource Assessment) ซึ่งจะรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์
บริการของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้เพื่อร่วมกันกำหนดกิจกรรม
หรือโครงการแก้ปัญหาหรือพัฒนาร่วมกัน เพื่อสร้างโอกาสประสบความสำเร็จใน
การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการแก้ปัญหาหรือพัฒนา

2. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง
(Authentic Participation) ซึ่งเกี่ยวกับความต่อเนื่องของการหมุนเวียนของการวางแผน
(Continuing Spiral of planning) การกระทำ คือ การดำเนินการตามแผนนั่นเอง (Acting
Implementing Plans) การสังเกตอย่างเป็นระบบ (Systematically Observing) การสะท้อน
กลับ (Reflecting) และย้อนกลับไปทำการวางแผนอีก (Re-planning) และเริ่มรอบการ
หมุนเวียนอีกครั้ง อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้สามารถเริ่มต้นด้วยวิธีการแตกต่างกัน ดังเช่น

2.1 เก็บข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ที่สนใจด้วยการสำรวจทั่วไปแล้ว
ไตร่ตรอง จากนั้นทำแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลง

2.2 การสำรวจเปลี่ยนแปลงโดยการเก็บข้อมูลสิ่งที่เกิดขึ้นและ
ไตร่ตรองจากนั้นสร้างแผนที่ละเอียดแผนที่ละเอียดรอบคอบสำหรับปฏิบัติการ

ในทั้งสองกรณีดังกล่าว เป็นการสะท้อนการหมุนเวียนที่เต็มไปด้วย
ด้วยความคิดและเป็นระบบที่ติดตามโดยความนิยมภายใต้บริบทของกลุ่มด้วยความเข้าใจ
และปฏิบัติตนประการหนึ่ง ส่วนอีกทางจะเป็นการพัฒนา ซึ่งเป็นวิวัฒนาการ (Evolution)
อีกประการหนึ่ง

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นความร่วมมือ
ความรับผิดชอบสำหรับการกระทำเกี่ยวกับการปรับปรุงด้วยความร่วมมือของกลุ่ม
และจะขยายวงกว้างออกไปจากที่เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างมากไปสู่การเกี่ยวข้องโดยตรง
มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้จากผลกระทบเหล่านั้น จากการสนใจในการปฏิบัติ

4. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นสร้างชุมชนแห่ง
การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Self-critical communities) ของประชาชนที่มีส่วนร่วมและ
ที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการวิจัยแบบมีแบบแผน (Planning) ลงมือกระทำ
(observing) และไตร่ตรอง (Reflecting) ด้วยจุดมุ่งหมายการสร้างชุมชนของประชาชนที่ให้
คำมั่นที่จะบรรลุการหยั่งรู้ด้วยปัญญาญาณ ด้วยตนเองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
สภาพแวดล้อม การกระทำผลที่ตามมา และการปลดปล่อยตนเองจากระบบสถาบันและ
ความบีบคั้นส่วนตัวที่ปิดกั้นพลังของการออกเสียงตามสิทธิของตนเองและอิสระที่จะเลือก

ค่านิยมทางสังคม (Social Values)

5. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (Systematic Learning Process) ที่ประชาชนผู้ปฏิบัติจะสามารถตอบสนองและแสดงออกตามโอกาสที่เปิดกว้างให้ซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้ปัญญาวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Intelligence) เพื่อสื่อสารถึงการกระทำและเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ดังนั้น การปฏิบัติทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้รับรู้และยอมรับ การปฏิบัติดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ที่ใคร่รู้และต้องมีความเข้าใจ ในความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม (Circumstances) การกระทำ (Action) และสิ่งที่ตามมา (Consequences) ในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ดังนั้นทฤษฎีการวิจัยเชิงปฏิบัติ เหตุผลที่เริ่มต้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาวิเคราะห์ผ่านกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติจึงถูกพัฒนาขึ้น โดยอาจจะแสดงออกในตอนต้นในรูปแบบของเหตุผล สำหรับการปฏิบัติเหตุผลที่เริ่มต้นเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาวิเคราะห์ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

6. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการเกี่ยวข้องกับประชาชนทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติของเขา

7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องการประชาชนให้มีส่วนร่วมทั้งด้านการปฏิบัติ ด้านแนวความคิดและด้านการตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับสถาบันที่ต้องทดสอบด้วยการรวบรวมหลักฐานที่น่าเชื่อถือ เพื่อการพิสูจน์ให้เก็บประจักษ์ชัดเจน

8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องกับไม่แค่เพียงการรักษาพยาบาลที่อธิบายว่ามีอะไรเกิดขึ้นในปัจจุบันมากที่สุด แต่ยังไม่แค่เพียงการรักษาพยาบาลที่อธิบายว่ามีอะไรเกิดขึ้นในปัจจุบันมากที่สุด แต่ยังเป็นกรรวบรวมและวิเคราะห์กลุ่มผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจส่วนที่เกี่ยวกับปฏิกริยาและความประทับใจเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังจะเกิดต่อไปภายหน้าอีกด้วย

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมให้ได้ประจักษ์เห็นชัดในประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งสามารถกระทำได้เองโดยการเก็บรักษาบันทึกส่วนบุคคลของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมบันทึกความก้าวหน้าของตนเองและสะท้อนความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเรียนรู้ของกลุ่มที่ขนานกันไปเกี่ยวกับ 1) การปฏิบัติตนเอง ผลว่าการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและกลุ่มพัฒนาอย่างไร) และ 2) กระบวนการศึกษาการปฏิบัติ (โครงการวิจัยปฏิบัติการดำเนินการอย่างไร)

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางการเมืองเพราะว่าเกี่ยวกับประชาชนที่ทำการเปลี่ยนแปลงที่จะกระทบตนเองด้วยเหตุผลที่

บางครั้งจะเป็นการสร้างต่อต้านเปลี่ยนแปลงทั้งผู้ที่มีส่วนร่วมและบุคคลอื่นๆ

11. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการวิเคราะห์อย่างพินิจพิจารณาในการสร้างสถานการณ์ของสถาบัน (โครงการ ราชการและระบบ) ในที่ซึ่งประชาชนทำงานอยู่ นักวิจัยอาจรู้สึกถึงการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างการเสนอวิธีปฏิบัติแบบใหม่ลากรยอมรับการปฏิบัติ เช่น การสนใจการสื่อสารการตัดสินใจและงานการศึกษา (Educational Work) การวิเคราะห์อย่างวิพากษ์วิจารณ์นี้ช่วยให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีการกระทำที่เป็นการเมือง โดย 1) เกี่ยวกับการประสานความร่วมมือในกระบวนการวิจัยและเชิญชวนให้ผู้ที่มีส่วนร่วมสำรวจการปฏิบัติของตนเอง และ 2)การทำงานบริบทของสถาบันที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้นต่อการเข้าใจอย่างมีเหตุผลมากขึ้น กระบวนการตัดสินใจมากขึ้นและในรูปการทำงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถตอบสนองของความพึงพอใจของบุคคลในชุมชน

12. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะเริ่มต้นอย่างลึกๆ ด้วยการงานบนพื้นฐานการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยที่ปัจเจกบุคคลสามารถบริหารจัดการและควบคุมได้และทำงานกันต่อไปในรูปแบบที่ขยายการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้นเพื่อการปฏิรูปที่ทั่วไปของโครงการ ราชการหรือระบบที่กว้างขวางมากขึ้น ในนโยบายและการปฏิบัติ ผู้เข้ามามีส่วนร่วมต้องสามารถนำเสนอหลักฐานว่าเขาจะต้องสามารถเชื่อมต่ออย่างไรในหัวข้อที่สนใจที่จะยึดกลุ่มไว้ด้วยกันและการจัดตั้ง การตกลง การแบ่งปันที่แท้จริงอย่างไรในกลุ่มดังกล่าว

13. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเริ่มต้นด้วยวงจรถัดๆ ของการวางแผน กระทำ สังเกตและการสะท้อนที่สามารถช่วยกันกำหนดประเด็นความคิดและสมมุติฐานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นจะสามารถระบุคำถามที่ทรงพลังมากกว่าสำหรับความก้าวหน้าในงานที่ตนเองทำอยู่

14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเริ่มต้นด้วยวงจรถัดๆ ของผู้ประสานความร่วมมือ แต่ขยายกว้างขึ้นในชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีผลของคำถามจากการปฏิบัติการ

15. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องการผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการบันทึกเกี่ยวกับการปรับปรุงของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มดังกล่าวโดยบันทึก

15.1 การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมและการปฏิบัติต่างๆ

15.2 การเปลี่ยนแปลงในภาษา และวาทกรรมในกลุ่มที่มีส่วนร่วมที่จะบรรยาย อธิบายและตัดสินการปฏิบัติการของกลุ่ม

15.3 การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคม และรูปแบบของการจัดองค์การที่แสดงลักษณะแบบบับังค้บการปฏิบัติการของกลุ่ม

15.4 การพัฒนาความเชี่ยวชาญของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการนำวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้มีส่วนร่วมเหล่านี้ต้องสามารถแสดงหลักฐานบรรยากาศของกลุ่มที่ประชาชนคาดหวังและให้หลักฐานสนับสนุนการเรียกร้องต่อกันภายในกลุ่มและแสดงความเคารพสำหรับคุณค่าของหลักฐานที่รวบรวมและวิเคราะห์อย่างเคร่งครัด อีกทั้งสามารถแสดงและอธิบายทำให้ผู้อื่นเชื่อถือได้

16. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต้องการให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมให้เหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานสังคมหรือการศึกษาแก่ผู้อื่น เพราะว่ากลุ่มผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมสามารถแสดงหลักฐานที่เขารวบรวมได้และสามารถสะท้อนอย่างวิพากษ์ว่าสิ่งที่พวกเขาทำทั้งหลายได้กระทำไปจะช่วยพวกเขาเอง ในการสร้างสรรค์ การพัฒนา ทดสอบและตรวจสอบอย่างสมเหตุสมผลสำหรับสิ่งที่พวกเขาทำกำลังกระทำ มีการพัฒนาเหตุผลดังกล่าว ทำให้เข้าสามารถสอบถามผู้อื่นอย่างมีเหตุผล ว่าบุคคลอื่นตัดสินการปฏิบัติของพวกเขาในรูปแบบทฤษฎีของพวกเขาเองและหลักฐานที่สะท้อนโดยพวกเขาเองนั้นเป็นอย่างไร

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2552, หน้า 68) ได้กล่าวถึง หลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. หลักการเสมอภาค กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยกับนักวิจัยมีความเท่าเทียมกันของแต่ละฝ่าย นักวิจัยไม่ใช่ผู้นำหรือผู้ชี้แนะให้กับกลุ่มเป้าหมาย ขณะเดียวกันกลุ่มเป้าหมายไม่ใช่ผู้ตามหรือปฏิบัติตามนักวิจัยทุกประเด็นเสมอไป ทั้งสองฝ่ายมีความเท่าเทียมเสมอภาคกัน

2. หลักการเรียนรู้ที่นักวิจัยควรเปิดใจให้รับข้อเสนอแนะ และความรู้ความสามารถของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยต้องพร้อมที่จะรับการปรับเปลี่ยนตนเอง มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งนักวิจัยไม่ใช่เป็นฝ่ายให้เท่านั้นแต่ต้องพร้อมที่จะเป็นฝ่ายรับด้วย

3. หลักอิสระทางความคิด การเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย มีอิสระ เสรีในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ที่เป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งสามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ได้

4. หลักการเคารพภูมิความรู้ ความรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยที่เป็นพื้นฐานความรู้ หรือประสบการณ์ของกลุ่มดังกล่าวที่แตกต่างจากนักวิจัย เป็นสิ่งสำคัญ ที่นักวิจัยต้องให้ความเคารพ ให้เกียรติ

5. หลักความเป็นประชาธิปไตย การดำเนินการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัย ต้องใช้การแสดงความคิดเห็นและเคารพมติของเสียงส่วนใหญ่ ดังนั้นการประชุม ปรึกษาหารือ พุดคุยระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จึงเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาที่ทำการวิจัย

โดยสรุป หลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี หลักการที่สำคัญประกอบด้วย หลักความเสมอภาค หลักการเรียนรู้ที่นักวิจัยควรเปิดใจให้รับข้อเสนอแนะและความรู้ หลักอิสระทางความคิด หลักการเคารพภูมิความรู้ และ หลักความเป็นประชาธิปไตยในการร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัย เพื่อที่สามารถทำให้ การวิจัยนั้นประสบความสำเร็จ

3. ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เมื่อเทียบกับ งานวิจัยแบบดั้งเดิม พันธุ์ทิพย์ รถมสูตร (2544, หน้า 60 - 63) ได้ตั้งตาราง 1

ตาราง 1 คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เมื่อเทียบกับ งานวิจัยแบบดั้งเดิม

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบ	เป็นพิมพ์เขียวที่กำหนดให้	เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์
อุดมการณ์/ปรัชญา	เน้นกลุ่มคนชั้นสูง	เน้นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม คนชายขอบ
จุดมุ่งหมาย	ไม่ผูกพัน ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบ ปัญหาการวิจัย	มีพันธกรณีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะร่วมกันเพื่อสิทธิของมนุษย์
กรอบการวิจัย	กำหนดโดยนักวิจัยองค์กร	กำหนดโดยประชาชนในพื้นที่
จุดเน้น	วัตถุ เน้นการสร้างสิ่งของ	คนเริ่มที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจและกำลังใจ

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็น เปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม
เป้าหมาย	กำหนดไว้ล่วงหน้า	ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของ ท้องถิ่นตามเงื่อนไขความเหมาะสม
ยุทธวิธี	เน้นการวางแผนที่อ้างว่า ชาวบ้านไม่สามารถวางแผน เองได้	เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมมั่นใน ความสามารถในการเรียนรู้ของคน
วิธีการ	เข้มงวดรัดกุม เน้นหลักการ วิจัย เชิงปริมาณมองมิติ ชุมชนที่ศึกษา และใช้ เทคโนโลยีหรือ ระเบียบวิธีการขั้นสูง	เรียบง่าย ใช้วิธีการที่ชาวบ้านรู้จักและ ถนัดมองชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และใช้ เทคโนโลยีชาวบ้าน
การวิเคราะห์ สถานการณ์	เน้นการย่อส่วน (Reductionism)	การมององค์รวม (Holistic Approach)
รูปแบบ การพัฒนา	ควบคุม ชี้นำและให้ แรงจูงใจเป็นวัตถุประสงค์ เน้นการ ทำงานตามแผนและส่งเสริม วัฒนธรรมการพึ่งพา	ปลดปล่อย สร้างกำลังอำนาจในการคิด และต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้ กระทำ โดยมีแรงจูงใจคือความ ภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน และเป็นการ ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง
มองชาวบ้าน	เป็นผู้รับประโยชน์จาก ความสำเร็จขอโครงการวิจัย	เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้ลงมือกระทำ โครงการสำเร็จ และมีส่วนร่วม
ผลลัพธ์ (Output)	เน้นวัตถุประสงค์ที่เป็นผลผลิตของ โครงการ เช่น รั้ว ถนน อาคารเป็นต้น	ไม่เน้นวัตถุประสงค์ แต่เน้นความสามารถของ ชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอใจ ความหลากหลาย กำลังใจและแรงใจ ของประชาชน

4. ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

ตามแนวคิดของ Kemmis และ Mc Taggart (Kemmis and Taggart.1998; อ้างถึงใน องอาจ นัยพิพัฒน์. 2551,หน้า 301-303) มีดังนี้

1. การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้า โดยอาศัยการคาดคะเนแนวโน้มของผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้ กอปรกับการระลึกถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขตามประสบการณ์ทางตรงและทางอ้อมของผู้วางแผน ภายใต้กระแสรุนแรงและไตร่ตรองถึงปัจจัยสนับสนุนหรือขัดขวางความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งสภาพการณ์อันเป็นเงื่อนไขอื่นๆ ที่แวดล้อมปัญหาอยู่ในเวลานั้นโดยทั่วไปการวางแผนจะต้องคำนึงถึงหลักการในเรื่องของความยืดหยุ่น ทั้งนี้เพื่อนจะสามารถปรับเปลี่ยนให้กลมกลืนกับบริบททางด้านสังคมวัฒนธรรม การเมือง และอื่นๆ ที่เป็นอยู่ในสภาพการณ์เวลานั้น

2. การปฏิบัติการ (Action) เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้อย่างระมัดระวัง และควบคุมการปฏิบัติการให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในแผน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงการปฏิบัติการตามแผนที่กำหนดไว้มีโอกาสเกิดการพลิกผันหรือแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและข้อจำกัดในสภาพการณ์เวลานั้นได้ด้วยเหตุนี้ แผนปฏิบัติการที่ดีจะต้องมีลักษณะเป็นเพียงแผนทดลองหรือแผนชั่วคราว ซึ่งเปิดช่องทางให้ผู้ปฏิบัติสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ดังที่กล่าวมาแล้ว การปฏิบัติการที่ดีจะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัตภายใต้การใช้ดุลพินิจตัดสินใจสิ่งใดควรกระทำตามแผนที่วางไว้ สิ่งใดควรปรับเปลี่ยนให้เข้ากับปัจจัยเงื่อนไขในขณะนั้นแล้วจึงดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไปผู้ปฏิบัติการอาจใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนได้บางส่วน แต่ประสบการณ์เหล่านั้น ก็เป็นเพียงสมมติฐานชั่วคราว (Working hypothesis) ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นก็ได้

3. การสังเกตการณ์ (Observation) เป็นการรวบรวมข้อมูลหลักฐาน ด้านกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ลงมือกระทำลงไป (ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ) ตลอดจนการสังเกตการณ์ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ และประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างลงมือปฏิบัติการ

ตามแผนว่ามีสภาพลักษณะเป็นอย่างไร โดยการสังเกตการณ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างคร่าวๆ โดยจะต้องมีขอบเขตไม่แคบ (จำกัด) หรือกว้างมากจนเกินไป เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับการสะท้อนกลับกระบวนการและผลการปฏิบัติที่จะเกิดขึ้นตามมา นอกจากนี้ จะต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มองเห็นได้ด้วยตาและสัมผัสได้ ด้วยกายหรือใจ และจะต้องมีความยืดหยุ่นต่อการเก็บรายละเอียดของสรรพสิ่งต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในหลายแง่มุมและหลายรูปแบบ ดังนั้น นักวิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องมีความไว (sensitivity) กล่าวคือมีความพร้อมและตื่นตัวอยู่เสมอต่อการ “รับรู้และเข้าใจ” การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ทั้งที่อาจเกิดขึ้นและไม่เกิดขึ้นตามแผนที่ได้วางไว้ โดยผ่านทาง การสังเกตการณ์

4. การสะท้อนกลับ (Reflection) เป็นการทวนระลึกถึงการกระทำตามที่เป็นที่ก่อกำเนิดข้อมูลไว้จากการสังเกตอย่างครุ่นคิดไตร่ตรองในเชิงวิพากษ์กระบวนการและผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ ตลอดจนการใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการพัฒนา รวมทั้งประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปตามที่พึงประสงค์หรือไม่ กลยุทธ์อย่างหนึ่งที่ช่วยให้กระบวนการสะท้อนกลับเกิดขึ้นอย่างได้ผล ได้แก่ การอภิปรายซักถามในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์หรือประเมินผลการปฏิบัติงานระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัยภายใต้การยึดมั่นต่อเป้าหมายของกลุ่มเป็นหลัก และการสะท้อนกลับโดยอาศัยกระบวนการกลุ่มดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่การรื้อถอน (deconstruction) แนวคิดความเชื่อและการปฏิบัติงานอย่างเดิมไปสู่การฟื้นฟูหรือปรับปรุงวิธีการปฏิบัติงานตามแนวทางดั้งเดิมเปลี่ยนไปเป็นการปฏิบัติงานตามวิธีการใหม่ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวนและปรับปรุงวางแผนปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบหรือเกลียวต่อไป

ธีรวิทย์ เอกะกุล (2552, หน้า 71-72) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

1. การกำหนดปัญหาการวิจัย นักวิจัยทำการศึกษาประเด็นปัญหาการวิจัยที่เหมาะสมกับการทำวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งควรเป็นปัญหาที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยได้อย่างเต็มที่ทุกขั้นตอน และควรเป็นปัญหาการวิจัยที่เป็นปัญหาอยู่ชุมชนอยู่แล้ว นักวิจัยเพียงเป็นผู้กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเกิดความตระหนักและสนใจในการทำวิจัยเท่านั้น
2. การกำหนดพื้นที่ในการวิจัย นักวิจัยแบบ PAR ควรทำการเรียนรู้ลักษณะพื้นที่ในการวิจัย ถ้าเป็นบุคคลภายนอกพื้นที่ในการวิจัย ควรจะมีผู้ช่วยนักวิจัยที่

เป็นบุคคลในท้องถิ่น แต่ถ้าหากนักวิจัยเป็นบุคคลในพื้นที่ จะทำให้มีความเข้าใจบริบทของพื้นที่การวิจัยได้ถูกต้อง ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งพื้นที่ในการวิจัยเป็นขอบเขตในการวิจัยที่นักวิจัยแบบ PAR ควรทำการศึกษาและเรียนรู้สร้างทำความเข้าใจให้ชัดเจนก่อน

3. การกำหนดตัวแปรในการวิจัย ตัวแปรเป็นสิ่งที่ เป็นข้อคำถามที่ต้องการคำตอบด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นสิ่งที่นักวิจัยแบบ PAR ต้องกำหนดให้ชัดเจนก่อนเริ่มกระบวนการวิจัย เพื่อเป็นฐานความคิดช่วงแรกที่จะช่วยให้นักวิจัยปฏิบัติการวิจัยได้อย่างถูกต้องทิศทาง แต่สามารถปรับเปลี่ยนแก้ไขได้เมื่อตัวแปรในการวิจัยนั้นได้ลงมือปฏิบัติการแล้วอาจจะไม่สอดคล้อง หรือไม่ปฏิบัติตามลักษณะของการมีส่วนร่วม

4. การเตรียมกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย เป็นการเตรียมความพร้อมของกลุ่มบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการวิจัย ซึ่งเป็นการคัดเลือกกลุ่มบุคคลที่มีความมุ่งมั่นสนใจและตั้งใจที่จะทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยแบบ PAR จึงใช้การเลือกแบบเจาะจงกับกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะเป็นไปตามความต้องการของนักวิจัยทุกคน เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แต่จะไม่ใช้การสุ่มกลุ่มบุคคลเพื่อทำการวิจัย เหมือนกับการวิจัยทางการศึกษาทั่วไป

5. การออกแบบการวิจัย นักวิจัยแบบ PAR ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมกันคิด ปรัชญาหรือร่วมกันในการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกันโดยร่วมกันเลือกใช้รูปแบบการวิจัยปฏิบัติการที่ลงมดีว่ามี ความเหมาะสม และเป็นไปได้มากที่สุดในการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคและความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็นต้นไปนักวิจัยแบบ PAR ควรเปลี่ยนบทบาทตนเองให้เป็น ผู้กระตุ้นหรือผู้อำนวยการความสะดวกให้กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล นักวิจัยแบบ PAR ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ร่วมกันคิด ร่วมกันตกลงแบ่งหน้าที่ซึ่งกันและกัน ทำให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเกิดการเรียนรู้การเก็บรวบรวมข้อมูลไปด้วย

7. การประเมินผลและวิเคราะห์ข้อมูล นักวิจัยแบบ PAR และทีมผู้ช่วยนักวิจัยจะร่วมกันทำการประเมินผลและสรุปข้อมูล ให้ข้อสังเกตหรือข้อวิจารณ์สิ่งที่พบวิเคราะห์ว่าเหตุใดจึงได้ข้อมูลเช่นนั้น แล้วเขียนสรุปสิ่งที่พบอย่างกว้างๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะประกอบ แล้วนำเข้าหารือร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ร่วมกันคิดพิจารณาตัดสินใจร่วมกันอีกครั้งถึงข้อค้นพบที่ได้ รวมทั้งแนวทางการปรับปรุงแก้ไขที่ควรจะเป็น

8. การนำไปสู่การปฏิบัติจริง ข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควรให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนำข้อค้นพบไปสู่การปฏิบัติจริง ในสภาพที่เป็นจริง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในพื้นที่การวิจัยนั้นต่อไป

5. จุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยทางการศึกษาได้มีผู้กล่าวถึงจุดเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

อังคณา ตุงคะสมิต (2550: 15-16) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้

1. ในการวิจัยทางการศึกษาแบบเดิมจะมีแบบจำลองเป็นเส้นตรง (Linear Model) โดยเริ่มจากการมีสมมุติฐาน เก็บข้อมูล วิเคราะห์และสรุปผลแต่ไม่สนใจว่าสมมุติฐานดังกล่าวมาจากไหนและมีความถูกต้องตรงสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงในโรงเรียนเพียงใด ในขณะที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีแบบจำลองเป็นวงจร (Cyclical Model) ซึ่งสมมุติฐานจะต้องมีประโยชน์และมีความตรง นอกจากนี้ยังมีการตรวจสอบข้อค้นพบในระหว่างปฏิบัติซึ่งทำให้ได้ข้อสรุปที่ตรงกับสภาพที่เป็นจริง

2. การวิจัยทางการศึกษาแบบเดิมจะเน้นการวิจัยเชิงปริมาณและนักวิจัยประเภทหอคอยงาช้างจะศึกษาในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่ศึกษาเท่านั้นแต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะนำผลการศึกษาไปใช้และก่อให้เกิดผลในระยะเวลาในทางที่ดีแก่ผู้มีส่วนร่วม

3. ทำให้มีโอกาสเพิ่มมากขึ้นที่จะสร้างนวัตกรรมและการใส่วัตถุประสงค์ของการวิจัยและข้อค้นพบมีความตรง (Validity) เพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้ เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยอยู่บนพื้นฐานที่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้

4. ทำให้มีโอกาสเพิ่มมากขึ้นที่จะสร้างนวัตกรรมและสิ่งใส่สิ่งสอดแทรกต่างๆ (Intervention) เพราะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สะท้อนคุณค่าในเรื่องกระบวนการเปลี่ยนแปลง

5. ทำให้เกิดความร่วมมือเพิ่มมากขึ้นระหว่างนักวิจัยและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจะมีบทบาทเป็นผู้กระทำ ดำเนินการหรือเป็นสมาชิกชุมชน เพื่อสร้างสังคมและเป็นคนของสังคม ในขณะที่การวิจัยแบบดั้งเดิม คนของสังคมจะไม่เกี่ยวข้องกับนักวิจัยแต่คนจะถูกพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ถูกศึกษา (Objects) และหากนักวิจัยเป็นบุคลากรในสถานศึกษาก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสถานศึกษากับนักเรียน ผู้ปกครองและ

ชุมชน

6. ผลลัพธ์ที่ได้นอกจากจะแก้ปัญหาหรือพัฒนางานที่เกิดขึ้นได้แล้ว ยังเกิดการเรียนรู้ของผู้มีส่วนร่วม ได้ใช้ความสามารถของผู้มีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดความพึงพอใจและความภาคภูมิใจของผู้มีส่วนร่วม ส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งตนเอง

7. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากเป็นการดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนางานที่เกิดขึ้น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจึงทำให้แก้ปัญหาและพัฒนาที่เกิดขึ้นได้

นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล (2551: 200-209) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่น 11 ประการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Body Knowledge) จากการผสมผสานระหว่างความรู้ของนักวิชาการกับภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) จึงเป็นการนำความรู้จากนักวิชาการภายนอกชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิม เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ จึงเป็นการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน (Co-generative) ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงจากการมีจนกระทั่งสามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันที่จะบูรณาการทฤษฎีให้เข้ากับการปฏิบัติจริง เพื่อสร้างความใหม่ดังกล่าว

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะปฏิสัมพันธ์ (interactive) และการบูรณาการวิทยาการ (Interdisciplinary) ของวิถีชีวิตที่ร่วมกันปฏิบัติการวิจัยของชาวบ้านและนักวิจัยด้วยใจที่เปิดกว้างพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแสวงหาดค้นพบสิ่งใหม่ร่วมกันและเป็นความต้องการที่จะเสริมความรู้ซึ่งกัน และแก่ทั้งสองฝ่าย คือนักวิจัยและชาวบ้าน ด้วยวิธีการวิทยาการใหม่อันเป็นความมุ่งมั่นว่าการค้นพบสิ่งใหม่ เพื่อเป็นการเปิดหนทางใหม่ เป็นการบูรณาการวิทยาการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Interdisciplinary) ที่เกิดจากการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยมีการฝึกฝนและทำงานอย่างเป็นระบบอย่างต่อเนื่องที่จะนำไปสู่รูปแบบความคิดที่ยืดหยุ่นมากขึ้น ดังนั้น การบูรณาการเป็นวิธีการที่ฝึกฝนให้เกิดทักษะมากกว่าการจดจำทฤษฎี ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงไม่ใช่แต่วิธีการทางสหวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) เท่านั้น แต่ยังเป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา (Trans disciplinary) ด้วยการบูรณาการความรู้หลากหลายสาขา ความหลากหลาย เรียกว่า บูรณาการวิทยาการ (Interdisciplinary Approach) เข้าด้วยกันจนเป็นหนึ่งเดียว ดังเช่น สาขาวิชาที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมศึกษา

(Environmental Education) เป็นต้น

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เป็นเพียงความเข้าใจที่เกิดจากการฟังหรืออ่าน แต่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (Practice) จึงมีความเข้าใจกันอย่างถ่องแท้และกลายมาเป็นรูปธรรมที่เป็นจริง ดังนั้น การปฏิบัติการของ PAR จึงเป็นการสะท้อนความคิดมีการลงมือปฏิบัติและสะท้อนความคิดแล้วลงมือปฏิบัติเป็นวัฏจักรเช่นนี้เรื่อยไป (Reflection–Action–Reflection–Action) จึงเท่ากับเป็นการทบทวนไตร่ตรองความคิดของตนเอง แล้วนำไปลงมือปฏิบัติ (Direct Act) จึงเป็นการชี้้นำการปฏิบัติที่มีความหมายทางจิตวิทยาว่าให้บุคคลตระหนักถึงการที่ตนเองเป็นที่พึงแต่ตนเองเท่านั้นที่ควรจะชี้นำตนเองนั่นเอง

4. การลงมือปฏิบัติตามความรู้ที่มีอยู่ของทั้งสองฝ่ายหรือเป็นการนำความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practice) เป็นลักษณะเด่นของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม อีกประการหนึ่ง ด้วยการเน้นประเด็นปัญหาที่สำคัญตามความเป็นจริงของท้องถิ่นซึ่งสามารถใช้เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ในท้องถิ่น โดยวิธีการเรียนที่ไม่เน้นความรู้ที่เป็นทฤษฎีแต่เน้นการคิดวิเคราะห์ วิจัยและสังเคราะห์ เพราะความรู้ทางทฤษฎีเดิมจะมีลักษณะที่แบ่งแยกคน เช่น แบ่งแยกความแตกต่างของเพศ ตามลักษณะสังคมวัฒนธรรมและความเชื่อว่าการเรียนรู้ทางทฤษฎีหรือการคิดวิเคราะห์เป็นบทบาทของเพศชายและเพศหญิงจะเน้นที่ญาณหยั่งรู้หรือปัญญาญาณ (Intuition) มากกว่าความรู้ทางทฤษฎีหรือทางวิทยาศาสตร์ โดยเพศชายจะมีลักษณะของการคิดค้นและสามารถลงมือปฏิบัติได้จริงมากกว่า

5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นการกระบวนการเบ็ดเสร็จในตัวเอง (Inclusive) ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากความคิดเดิม และจากวิธีการที่มีอยู่ โดยไม่พยายามที่จะแยกหรือจำกัดขอบเขตสิ่งใดทั้งสิ้น ดังนั้นทุกความคิดเห็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับซึ่งเป็นเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้ (Learning for All) อันเป็นลักษณะพิเศษของวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

6. กระบวนการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตมีชีวิตร มีรูปร่าง (Organic) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีจำกัดเวลาและมีรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า รวมทั้งไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่ตลอดเวลา ตามกระแสที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน ด้วยการเคลื่อนไหวไปตามการขึ้นลงของสถานการณ์ที่

ทฤษฎีตายตัวและไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ หรือแนวคิดรวบยอด (Concept) เป็นกรอบกำหนด

7. ในกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมจะต้องสามารถสร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวตนของตนเอง (Self-awareness) ด้วยการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในตนเองให้เกิดกับประชาชน เพราะการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถจะช่วยให้มีความเชื่อมั่นในตัวเอง โดยการพัฒนาอัตมโนทัศน์ (Self-Concept) ของประชาชน ดังเช่น อัตมโนทัศน์ที่ว่า “แม้คนที่ยากจนก็สามารถมีสิทธิมีเสียงได้”

8. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะช่วยสร้างสังคมนิเวศน์ (Ecological Society) ให้เกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงต้องเลิกล้มระบบเจ้าขุนมูลนาย นอกจากนี้ต้องมีการสร้างความผสมผสานกลมกลืนระหว่างมนุษย์ชาติและมนุษย์กับมนุษย์ให้เกิดขึ้นได้ จึงจะมีสังคมนิเวศน์เกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกสังคมในรูปแบบของประชาธิปไตยที่เท่าเทียมเสมอภาคในสังคม

9. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการมุ่งเน้นอนาคต (Future Oriented) นักวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงต้องรู้วิธีการสร้างสถานการณ์เพื่อการเรียนรู้ในชุมชน โดยการจัดการลักษณะที่ไม่มีการจัดเตรียมรายการล่วงหน้าสำเร็จรูปหรือตายตัว ซึ่งจะทำให้เกิดความสามารถในการช่วยตนเองของชุมชน มีการสร้างแนวทางปฏิบัติที่ไม่เคยมีมาก่อนด้วยการทบทวนปรับเปลี่ยนและปรับปรุงระบบที่เขาเป็นสมาชิกอยู่เดิม โดยการพัฒนาตัวอย่างโครงสร้างหรือภาพลักษณ์ที่จะนำมาปะติดปะต่อให้เกิดภาพอนาคตที่ชัดเจนและตรงกับความต้องการของชุมชน โดยร่วมด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนความสามารถที่จะสร้างฝันของตนเองได้ อันเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการพัฒนา

10. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีแนวคิดที่มองโลกในแง่ดี (Optimistic) ตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดการปลดปล่อยที่เชื่อว่าทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ในสังคมของเขาได้ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่จะส่งเสริมศักยภาพด้านนี้ของบุคคลได้เป็นอย่างดี เพราะกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มีการปฏิบัติที่มีมีการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนไว้

11. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่เน้นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงด้วยการอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมหรือโครงการวิจัย ที่นับตั้งแต่การระบุปัญหาและแนวทางแก้ไข การดำเนินการโครงการหรือกิจกรรม เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน รวมทั้งมีการติดตามผลจนถึงขั้นประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินงานและที่เสร็จสิ้นลงแล้ว

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. มีการค้นหาความรู้พื้นบ้านที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. มีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. มีการสร้างดุลยภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการ กับความรู้พื้นบ้าน
4. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมที่หลากหลาย ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้วยการคิดเอง ตัดสินใจเอง และลงมือกระทำเองอย่างเป็นรูปธรรม
5. สนับสนุนการสร้างศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ (Self – reliance) ด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) มาสร้างเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่เป็นของท้องถิ่นตนเอง ซึ่งจะเป็นแนวทางที่สามารถก้าวทันยุคโลกาภิวัตน์อีกทั้งสามารถนำตนเองสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง (Sustainable Development) ชุมชนสามารถที่จะนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (information Technology) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อลดการพึ่งพิงความรู้และเทคโนโลยีจากต่างประเทศ

ธีรฤทธิ เอกะกุล (2552, หน้า 76–77) นำเสนอว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีจุดเด่นที่สำคัญๆ ดังนี้

1. เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิจัยกลับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ทั้งสองฝ่ายได้เรียนรู้องค์ความรู้ซึ่งกันและกัน นักวิจัยได้ถ่ายทอดความรู้ทางการวิจัยให้กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ขณะที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้ให้ประสบการณ์และสภาพที่เป็นจริงให้กับนักวิจัย ซึ่งอาจจะไม่เป็นไปตามตำราหรือทฤษฎีใดๆ ที่กล่าวอ้างก็เป็นได้

2. การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัย ทำให้กลุ่มเป้าหมาย เปลี่ยนบทบาทจากผู้ถูกทดลอง ผู้รับคำสั่งให้ปฏิบัติตามเป็นผู้ร่วมให้ข้อคิด ร่วมลงมือ ปฏิบัติการวิจัยด้วยตนเอง ทำให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ งานวิจัยมีมาก รวมทั้งความมุ่งมั่นและเต็มใจในการทำวิจัยจะมีมากยิ่งขึ้น
3. เป็นการวิจัยและพัฒนาที่แท้จริง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาหาองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ด้วยการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย รวมทั้งมีการปฏิบัติการซ้ำจนได้ผลการวิจัยที่มีความถูกต้อง และพิสูจน์ได้อย่างแท้จริง
4. การยอมรับในภูมิความรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย บริบทของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีโอกาสได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิความรู้มา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้อย่างเต็มที่ ทำให้ได้ข้อมูลทางการวิจัยที่เป็นปฐมภูมิมากยิ่งขึ้น
5. ความยืดหยุ่นของการระบวงการวิจัยมีมาก ทำให้ไม่ถูกบังคับ ต้องให้เป็นไปตามกรอบหรือแนวคิดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมากเกินไป กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถปรับเปลี่ยน แก้ไข ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงได้มากที่สุด
6. ผลการวิจัยที่ได้มุ่งแก้ไข ปรับเปลี่ยนได้อย่างแท้จริง ซึ่งผลการวิจัยที่ได้ไม่ใช่การเก็บชิ้นชั้นหนังสือเท่านั้น แต่เป็นผลการวิจัยที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงสภาพที่เป็นจริง
7. ความยั่งยืนของผลการวิจัยมีความคงอยู่ ผลงานวิจัยที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เมื่อนักวิจัยถอนตัวออกจากพื้นที่ในการวิจัยแล้ว กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และจะเป็นผู้นำในพื้นที่ที่จะนำ ผลการวิจัยไปใช้ต่อไป
8. สภาพปัญหาที่ใช้ในการวิจัยได้ถูกขจัดไปอย่างแท้จริง การทำวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถตอบโจทย์ปัญหาในการวิจัยได้จริง ด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นเอง เนื่องจากมีการทำซ้ำๆ จนได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น จึงถือได้ว่าปัญหาการวิจัยนั้นได้รับการแก้ไขได้อย่างแท้จริง

6. ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2552, หน้า 76-77) ได้กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีข้อจำกัด ดังนี้

1. การสูญเสียของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย มีโอกาสมากที่จะละทิ้งการร่วมมือกับนักวิจัยจนกว่าจะได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์
 2. การไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง ทั้งนักวิจัยที่มักเผลอการสั่งการหรือเตรียมการในสิ่งที่ตนเองเตรียมเอาไว้แล้ว หรือไม่ฟังความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยทำให้ขาดการมีส่วนร่วม ขณะที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง ที่เคยชินแต่การปฏิบัติตามคำสั่ง หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น หรือกลัวการแสดงออกว่าเป็นความคิดเห็นที่ไม่เกิดประโยชน์ ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมเช่นเดียวกัน
 3. การใช้เวลามากในการปฏิบัติการวิจัย ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในกระบวนการวิจัย จนทำให้อาจเกิดการละทิ้งการทำวิจัยได้
 4. ความไม่ชัดเจนของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการวิจัยที่อาจได้ตัวแปรที่ไม่ใช่ตัวต้นเหตุหรือสาเหตุที่แท้จริง จะเกิดความสูญเสียในการวิจัยได้
 5. เป็นงานวิจัยที่เป็นลักษณะสหวิทยาการถ้าหากนักวิจัยไม่มีความรู้หรือไม่เชี่ยวชาญหลากหลายศาสตร์ อาจทำให้กระบวนการวิจัยไม่มีความครอบคลุมได้
- กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีข้อจำกัด หลายประการดังนี้ การสูญเสียของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย การไม่เข้าใจบทบาทของตนเอง ทั้งนักวิจัยที่มักเผลอการสั่ง การใช้เวลาในการปฏิบัติการวิจัย ความไม่ชัดเจนของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย เป็นงานวิจัยที่เป็นลักษณะสหวิทยาการ และหากนักวิจัยไม่มีความรู้หรือไม่เชี่ยวชาญหลากหลายศาสตร์ อาจทำให้กระบวนการวิจัยไม่มีความครอบคลุม อาจเกิดความสูญเสียในการวิจัยได้

บริบทของโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา

โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2 มีประวัติความเป็นมาและบริบททั่วไป ดังนี้ (โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา . 2559: 1-20)

1. ประวัติของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทาก่อตั้งเมื่อพุทธศักราช 2519 โดยชาวบ้านได้ไปขอความอนุเคราะห์จากกองกำกับตำรวจตระเวนชายแดนเขต 4 ค่ายเสนีร์ณยุทธ จังหวัดอุดรธานีให้ช่วยจัดครูเข้ามาสอนบุตรหลานให้ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนพร้อมทั้งสร้างอาคารเรียนชั่วคราวให้ ดังนั้น กองกำกับตำรวจ

ตระเวนชายแดนเขต 4 ค่ายเสนาธิการวิทยุ จังหวัดอุตรธานีจึงได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามความจำเป็นทั้งด้านพัฒนาหมู่บ้าน การให้การศึกษา และการรักษาความปลอดภัย โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 โดยยึดแนวทางการดำเนินการเรียนการสอนตลอดจนระเบียบต่างๆ จากทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย ต่อมาเมื่อวันที่ 1 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2522 กองกำกับตำรวจตระเวนชายแดนเขต 4 ค่ายเสนาธิการวิทยุ จังหวัดอุตรธานี ได้โอนโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทาให้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย โดยมีนายเพทาย ภาโนชิต ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ปัจจุบันโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา มีเนื้อที่ 19 ไร่ 2 งาน 3 ตารางวา เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2. สภาพปัจจุบันของโรงเรียน

โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา ตั้งอยู่บ้านโคกสง่า หมู่ 6 ตำบลเซิม อำเภอโพนพิสัยจังหวัดหนองคาย มีที่ตั้ง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านนาคำ อ.โพนพิสัย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านโนนสะอาด อ.เฝ้าไร่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลอุดมพร อ.เฝ้าไร่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านเซิม อ.โพนพิสัย

จัดการศึกษา 2 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษา

3. ข้อมูลอาคารสิ่งปลูกสร้าง

มีอาคารเรียนอาคารประกอบที่ใช้ดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดังนี้

3.1 อาคารเรียน มีจำนวน 2 หลัง คือ

3.1.1 อาคารเรียนหลังที่ 1 แบบ สปช.102/26 จำนวน 6

ห้องเรียน

3.1.2 อาคารเรียนหลังที่ 2 แบบ สปช.102/26 จำนวน 2

ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการอีกจำนวน 6 ห้อง

3.2 อาคารประกอบ และอื่นๆ ดังนี้

3.2.1 ส้วม แบบ สพฐ.4/2559 จำนวน 1 หลัง

3.2.2 อาคารอเนกประสงค์ สร้างเองปี2524 จำนวน 1 หลัง

3.2.3 ถังเก็บน้ำฝน แบบ ผ33/2526 จำนวน 2 หลัง

4. วิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจและเป้าประสงค์

4.1 วิสัยทัศน์

โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา “ นักเรียนมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน มีความรู้คู่คุณธรรมน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเคียงคู่ชุมชน ”

4.2 พันธกิจ

4.2.1 จัดการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษาให้นักเรียนภายในเขตบริการ 3 หมู่บ้าน และนักเรียนทั่วไปที่มีความประสงค์จะเรียน ได้มีสิทธิและโอกาสเข้าเรียนอย่างทั่วถึง และจัดการศึกษาให้แก่ท้องถิ่นตามโอกาสและความเหมาะสม

4.2.2 พัฒนานักเรียนทุกคนให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยผู้เรียนต้องมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาเจริญเติบโต อย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาตามช่วงของแต่ละวัย

4.2.3 ส่งเสริมและพัฒนาให้ครู บุคลากรทุกคนในสถานศึกษามีประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ

4.2.4 จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้อย่างหลากหลายโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญโดยสอดแทรกหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

4.2.5 บริหารงบประมาณที่ได้รับจัดสรรให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน

4.2.6 จัดสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ให้เพียงพอกับความ ต้องการ และให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

4.2.7 ให้บริการและรับบริการจากชุมชน ให้สถานศึกษาและชุมชน มีความรัก ความผูกพันสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดไปและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

4.2.8 อนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและชุมชน

4.2.9 ส่งเสริมความเป็นไทยและเสริมสร้างสมรรถนะผู้เรียนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรมและมีความรู้ตามมาตรฐานและมุ่งสู่ความเป็นเลิศ

4.2.10 ส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการบริหารและจัดการศึกษา

4.3 อัตลักษณ์ของสถานศึกษา

มารยาทดี มีความรู้ คู่คุณธรรม

เอกลักษณ์ของสถานศึกษา

แหล่งเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.4 เป้าประสงค์

4.4.1 บุคลากรทางการศึกษาปรับวิถีเรียนเปลี่ยนวิธีสอน มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และได้รับการพัฒนาอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

4.4.2 ผู้เรียนมีศักยภาพในการอ่าน เขียน คิดคำนวณ คิดวิเคราะห์ มีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นักเรียนทุกคนต้องอ่านออก เขียนได้ เมื่อจบปีการศึกษาสูงสุด

4.4.3 ประชากรวัยเรียนได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับอย่างทั่วถึง และเสมอภาค

4.4.4 ปรับปรุงภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

4.4.5 นักเรียนทุกระดับช่วงชั้นดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4.4.6 ชุมชนในท้องถิ่นได้รับการศึกษาตามศักยภาพและโอกาสที่เหมาะสม

5. ข้อมูลนักเรียน

ปัจจุบันโรงเรียนมีข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนนักเรียน (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 59) ดังนี้

- 1) จำนวนนักเรียนในเขตพื้นที่บริการทั้งหมด 186 คน
- 2) จำนวนนักเรียนจำแนกตามระดับชั้นที่เปิดสอน

ตาราง 2 จำนวนห้องเรียนและจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา

ชั้น	จำนวน นักเรียน	จำนวนนักเรียน		
		ชาย	หญิง	รวม
อนุบาล 1 (5 ขวบ)	1	16	8	24
อนุบาล 2 (6 ขวบ)	1	12	11	23
รวมระดับปฐมวัย	2	28	19	47
ประถมศึกษาปีที่ 1	1	13	17	30
ประถมศึกษาปีที่ 2	1	9	13	22
ประถมศึกษาปีที่ 3	1	12	5	17
รวมช่วงชั้นปีที่ 1	3	34	35	69
ประถมศึกษาปีที่ 4	1	11	8	19
ประถมศึกษาปีที่ 5	1	11	17	28
ประถมศึกษาปีที่ 6	1	7	16	23
รวมช่วงชั้นปีที่ 2	3	29	41	70
รวมทั้งสิ้น	8	91	95	186

ตาราง 3 ข้อมูลบุคลากรโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา

ที่	ชื่อ - สกุล	วุฒิ	วิชาเอก	ตำแหน่ง
1	นายกรพล การินทร์	กศ.ม.	การบริหารการศึกษา	ผอ.ร.ร.
2	นางประภาศรี จุมพिला	ค.บ.	หลักสูตรและการสอน	ครู
3	นายจำนง รมย์วิชัย	ค.บ.	พลศึกษา	ครู
4	นางสาวพรทิพย์ ชินชะโน	ค.บ.	การศึกษาปฐมวัย	ครู
5	นางสาวนันทิยาภรณ์ กอกษัตริย์	ค.บ.	ภาษาไทย	ครู
6	นางสาววรรณมล บรรจง	ค.บ.	คณิตศาสตร์	ครู
7	นางสาวขวัญตา เผ่ากระโทก	ศษ.ม.	สังคมศึกษา	ครู
8	นายครองสิทธิ์ บุตรสุวรรณ	ค.บ.	ประถมศึกษา	ครูผู้ช่วย
9	นางสาวธิดา วงศ์คำ	ค.บ.	ภาษาไทย	ครูผู้ช่วย
10	นางไพฑูรย์ รมย์วิชัย	ศศบ.	การจัดการทั่วไป(บัญชี)	ครูพี่เลี้ยงเด็ก
11	นายชานูพงษ์ ตั้งสมบัติสันติ	วท.บ.	วิทยาศาสตร์กายภาพ	พนักงานราชการ
12	นายพินิส ทบนา	ม.6	-	นักการภารโรง

ตาราง 4 จำนวนบุคลากรโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา

ประเภท บุคลากร	เพศ		ระดับการศึกษาสูงสุด			อายุ เฉลี่ย (ปี)	ประสบการณ์ ทำงานเฉลี่ย (ปี)
	ชาย (คน)	หญิง (คน)	ต่ำกว่า ป.ตรี	ป.ตรี	สูงกว่า ป.ตรี		
ผู้อำนวยการ	1	-	-	-	1	52	17
รองผู้อำนวยการ	-	-	-	-	-	-	-
ครูประจำการ	2	6	-	7	1	35	7
ครูอัตราจ้าง	1	-	-	-	1	31	2
ครูพี่เลี้ยงเด็ก	-	1	-	1	-	29	
นักการ/ภารโรง	1	-	1	-	-	53	8
อื่นๆ	-	-	-	-	-	-	-
รวม	5	7	1	8	3	-	-

6. ทิศทางในอนาคต

6.1 ด้านนักเรียน

- 6.1.1 ติดตามความเปลี่ยนแปลงของโลก
- 6.1.2 มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน
- 6.1.3 เคารพรักษากฎเกณฑ์ของสังคม
- 6.1.4 มีความรู้ความสามารถและมีทักษะ
- 6.1.5 เป็นนักคิดและแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง
- 6.1.6 มีการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคมและ

สติปัญญา

6.2 ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน

6.2.1 จัดหลักสูตรโดยมุ่งพัฒนาคนที่สมดุลทั้งด้านสติปัญญา จิตใจและสังคม ทั้งในระดับความคิดค่านิยมและพฤติกรรม โดยกระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาทางสังคม

6.2.2 ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น ดาวเทียม โยแก้วนำแสง คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

6.2.3 พัฒนาสื่อการสอนยุคใหม่ เช่น วีดีโอ ซีดีรอม

6.2.4 ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นการสอนโดยใช้กระบวนการ

6.2.5 จัดวิธีสอนให้มีครบหลากหลายรูปแบบ เพื่อสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและท้องถิ่น

6.3 ด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

6.3.1 จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ซึ่งไม่มุ่งรู้จากห้องเรียน เช่น จัดทำห้องเรียนติดแอร์ธรรมชาติ

6.3.2 จัดสภาพแวดล้อม ให้ปราศจากฝุ่นและควันพิษ

6.4 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและบุคลากร

6.4.1 เปิดโอกาสให้กรรมการโรงเรียนร่วมวางแผนและพัฒนา

6.4.2 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับทราบความเคลื่อนไหวและก้าวหน้าของโรงเรียน

6.4.3 ประชาชนยอมรับว่าโรงเรียนมีคุณภาพมาตรฐาน

6.4.4 ประชาชนให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

และเข้าร่วมกิจกรรม

6.5 ระบบการบริหาร

6.5.1 ให้คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการจัดซื้อ/จัดจ้าง

6.5.2 ให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินการและร่วมพัฒนาอย่างจริงจัง

6.5.3 บุคลากรทุกคนสามารถเรียนรู้งานและร่วมดำเนินงานทั้ง 6 งาน

6.5.4 ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ มาช่วยในการเรียนการสอน

7. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

โรงเรียนบ้านท่าหนองพันทาเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้ใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างเต็มศักยภาพตามความต้องการเป็นแหล่งความรู้ที่ใกล้ตัวที่สามารถศึกษาหาความรู้ได้ง่าย โดยโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนจัดหาแหล่งเรียนรู้อย่างเพียงพอและมีคุณภาพสำหรับนักเรียน ได้แก่

7.1 ห้องสมุด

7.2 ห้องศูนย์สื่อ

7.3 ห้องคอมพิวเตอร์

7.4 ห้องโสตทัศนศึกษา

7.5 ห้องพยาบาล

7.6 สนามกีฬา

7.7 แหล่งเรียนรู้การเกษตร

7.8 ห้องแนะแนว

นอกจากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนแล้วยังส่งเสริมการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนโดยการจัดโครงการและกิจกรรมศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา เช่น แหล่งเรียนรู้การประกอบอาชีพในชุมชน ได้แก่ การเพาะเห็ด การเลี้ยงหมูกากรีดยาง การทอผ้าพื้นเมือง การจักสาน การปลูกอ้อย เป็นต้น

สรุปจากการวิเคราะห์สภาพบริบททั่วไปของโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา ทำให้ทราบถึงจุดอ่อนจุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาโรงเรียนให้มีความพร้อม และความสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่าง หลากหลายโดยใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด จากการวิเคราะห์สภาพแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านท่าหนองพันทา พบว่า ยังขาดการปรับปรุงพัฒนาไม่มีระบบบริหารจัดการที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้เรียนได้ใช้ ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพต่อไป ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนในอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้ดำเนินการวิจัยเรื่องสภาพและ ความต้องการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและในชุมชนไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา สภาพปัญหาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและ การบริหารงานวิชาการและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งสามารถใช้แนวทาง ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้ ดังนี้

1. งานวิจัยในประเทศ

เกษม คำปุดดา (2550,บพดัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนา หอบปฏิบัติธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน โรงเรียนได้ดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในด้านวิชาการที่ส่งเสริมกระบวนการเรียน การสอน แต่ในด้านที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมโรงเรียนยังขาดการดำเนินการเพื่อพัฒนา หรือส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมหรือแผนการดำเนินการอย่างชัดเจนขาดการมีส่วนร่วม ของบุคลากร ประกอบพบแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของปัญหาความประพฤติที่ขาดคุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียนในระดับชั้นต่างๆ เมื่อดำเนินการพัฒนาด้วย กิจกรรมการประชุม ปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์ AIC พบว่า 1) ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า ทุกคนมี ความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ของ นักเรียน 2) โครงการรณรงค์หรือส่งเสริมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมนักเรียน 3) โครงการเผยแพร่คุณธรรม จริยธรรมนักเรียน 4) โครงการ

พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนในโรงเรียน 5) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน บ้าน วัด โรงเรียน 6) โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมบุคลากรโรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม และในวงรอบปีที่ 2 ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนด้านความรับผิดชอบ จากการประชุมปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและสร้างสรรค์ พบว่ากิจกรรมที่สามารถส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านนี้ประกอบด้วย 1) กิจกรรมเติมพลังเต็มความสามารถ 2) กิจกรรมตรงต่อเวลา 3) กิจกรรมบทบาทหน้าที่ของตน 4) กิจกรรมคุณภาพของงาน และ 5) กิจกรรมรักษาสาธารสมบัติ โดยสรุป การพัฒนาหอปฏิบัติธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน โรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ส่งผลให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักเห็นคุณค่าการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม นักเรียน และทำให้เกิดการพัฒนาหอปฏิบัติธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เกิดการใช้สถานที่อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม

สาวิตรี ซาตา (2546, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) สภาพการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการบริหารจัดการและด้านบุคลากรและให้บริการอยู่ในระดับมาก สภาพการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามความคิดเห็นของนักเรียนโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ด้านบุคลากรและการให้บริการด้านอาคารสถานที่และด้านงบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ 2) ปัญหาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับ คือ ด้านงบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ ด้านอาคารสถานที่ และด้านบุคลากรและการให้บริการ 3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (1) ด้านงบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ ควรขอการสนับสนุนจากเอกชน สถานประกอบการ และส่วนราชการอื่น ตลอดจนให้ครูนักเรียนผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมจัดหางบประมาณวัสดุครุภัณฑ์ที่จำเป็น (2) ด้านอาคารสถานที่ ควรจัดให้มีสถานที่เฉพาะเป็นสัดส่วน สร้างบรรยากาศเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ (3) ด้านบุคลากรและการให้บริการควรมีบุคลากรประจำที่มีเวลาและมีความรู้ความชำนาญ

ณรงค์ สายทอง (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โรงเรียนนางรองพิทยาคม อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า สภาพแหล่งเรียนรู้โรงเรียนนางรองพิทยาคมตามกรอบการศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการด้านทรัพยากรสารสนเทศ และด้านจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรม พบว่า การบริหาร

จัดการยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ไม่มีการกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ แผนงานโครงการต่างๆ ไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ ทรัพยากรสารสนเทศยังไม่เพียงพอต่อการให้บริการ ยังไม่มีการจัดระบบหมวดหมู่ทันสมัย ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรม ยังไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ยังไม่เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้าอย่างหลากหลาย หลังจากที่ได้ใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาโดยการประชุมปฏิบัติการ การศึกษาดูงานและนิเทศติดตาม คณะผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าตามกรอบการศึกษา พบว่า การดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้ง 3 ด้านมีการพัฒนาตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า การบริหารจัดการมีระบบ การบริหารที่ชัดเจนสามารถตรวจสอบได้ตามเกณฑ์มาตรฐานของห้องสมุดทั่วไป ทรัพยากรสารสนเทศมีการดำเนินการให้เพียงพอต่อการบริการ และสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรม มีการดำเนินการอย่างหลากหลายและสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลำราญ พลยะเรศ (2547,บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโป่งประชาพัฒนา อำเภอยะผิง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ก่อนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ขาดสื่อวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์ ทำให้การจัดการศึกษาไม่สามารถสนองตอบต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่รอบๆ ตัว จึงได้ดำเนินการพัฒนาโดยปรับปรุงพัฒนาห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ให้มีวัสดุครุภัณฑ์ประจำห้องเพียงพอต่อการเรียนรู้ จัดระบบควบคุมดูแลรักษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดทำแหล่งเรียนรู้ 3 แห่ง คือ แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงานและการระดมสรรพกำลัง ในการดำเนินการการเรียนรู้อันพบว่า ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการและการใช้แหล่งเรียนรู้ สามารถพัฒนาปรับปรุงห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ให้มีสภาพบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้การเรียนรู้อันเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อุดมกิตต์ ศิริสุวรรณพงศ์ (2551,หน้า 87-88) ได้ศึกษาการพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมแหล่งเรียนรู้โรงเรียนบ้านหนองบง อำเภอนนแดน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า สภาพปัจจุบันสภาพแวดล้อมของโรงเรียนภายในห้องเรียน 3 ด้านประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ไม่มีการจัดมุมเสริมความรู้หรือมุมหนังสือ

และนักเรียนไม่ใช้บริการทุกคนทุกวันด้วยความเต็มใจ สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ
 ขาดบรรยากาศที่อบอุ่นประกอบด้วยการให้ความรักและความอบอุ่น ไม่มีการจัดให้มีการ
 การแสดงผลงานนักเรียน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจ มีกำลังใจในการผลิต
 ผลงานต่อไป สภาพแวดล้อม ทางสังคม นักเรียนขาดพฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตย
 การพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน โดยใช้กิจกรรมห้องเรียน
 ภายในห้องเรียน ประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีการจัดมุมเสริมความรู้
 หรือมุมหนังสือทุกห้อง และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 ใช้บริการทุกคนทุกวันด้วยความเต็มใจนักเรียนชั้นอนุบาล และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
 ใช้บริการมุมเสริมความรู้ หรือมุมหนังสือเป็นบางคน เนื่องจากวุฒิภาวะของนักเรียน
 ยังไม่มีความพร้อม สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ มีบรรยากาศที่อบอุ่น ประกอบด้วยการให้
 ความรักและความอบอุ่น ครูรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล และมีการปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน
 ครูจัดให้มีการแสดงผลงานทุกสัปดาห์และนักเรียนทุกคน และมีการปฏิสัมพันธ์นักเรียน
 ครูจัดให้มีการแสดงผลงานทุกสัปดาห์และนักเรียนทุกคนเกิดความภาคภูมิใจใน
 ความสำเร็จสภาพแวดล้อมทางสังคม นักเรียนมีพฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตย
 ประกอบด้วย นักเรียนมีการเข้าแถวรับสิ่งของหรือรับบริการตามลำดับก่อนหลังการปฏิบัติ
 ตามข้อตกลงของชั้นเรียน จำนวน 4 ข้อ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงชั้นประถมศึกษา
 คนอื่น การไม่นำอาหารเข้ามารับประทานในห้อง การขออนุญาตก่อนเข้าและออก
 ห้องเรียน การไม่ทะเลาะวิวาท นักเรียนชั้นอนุบาล และชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สามารถ
 ปฏิบัติตามข้อตกลงของชั้นเรียนได้ จำนวน 2 ข้อ ได้แก่ การไม่นำอาหารเข้ามารับประทาน
 ในห้อง การขออนุญาตก่อนเข้าและออกห้องเรียน เนื่องจากการพัฒนาการทางกาย
 อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของนักเรียนชั้นอนุบาลและชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ยังไม่
 พร้อมประกอบกับนักเรียนมาจากสภาพแวดล้อมทางครอบครัวที่แตกต่างกัน

ทศพร สิทธิธัญชัย (2552, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 ร่วมเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอู่เม้าประชาสรรค์ สังกัด
 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครพนม เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันและปัญหา
 ในการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอู่เม้าประชาสรรค์ สภาพปัจจุบัน พบว่า

1. โรงเรียนตระหนักและเห็นคุณค่าในการจัดแหล่งเรียนรู้ มีนโยบาย
 แผนการ ดำเนินงาน และโครงการในการจัดแหล่งเรียนรู้ ปัญหาที่พบ ขาดการนิเทศ
 และติดตามการจัดแหล่งเรียนรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง งบประมาณที่จัดสรร ให้กับ
 แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในโรงเรียนยังมีน้อย ไม่พอต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ บุคลากรที่

รับผิดชอบมีภาระงานมากทำให้ไม่มีเวลาในการให้บริการ ยังขาดการสนับสนุนเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ตามงานที่รับผิดชอบ แหล่งเรียนรู้ในภาพรวมมีสภาพแวดล้อมสะอาดและปลอดภัยในการศึกษาหาความรู้ ปัญหาที่พบ ยังมีห้องโสตทัศนศึกษาเป็นสถานที่ที่ยังไม่เหมาะสมในการฝึกปฏิบัติ

2. แนวทางและการดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

ประกอบด้วยผลที่ได้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน และการประชุมวางแผนปฏิบัติการพัฒนานำมาเป็นแนวทางในการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

3. ผลการพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน พบว่า

การปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ทั้งสภาพแวดล้อม จำนวนทรัพยากร และคณะกรรมการดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก สถิติการเข้าใช้บริการแหล่งเรียนรู้ในแต่ละแห่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นความพึงพอใจของผู้ใช้บริการแหล่งเรียนรู้มีระดับความพึงพอใจในระดับมาก

ผลการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ทำให้คณะครูในโรงเรียนได้รู้จักและเข้าใจกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนำไปสู่การดำเนินการบริหารจัดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตามความต้องการ ความสามารถ ความสนใจ และความถนัด จนก่อให้เกิดคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

นางศศิรี ราชมณี (2553, หน้า 114-118) ได้วิจัย การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านจวน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของ

โรงเรียนบ้านจวน ก่อนการพัฒนาทางด้านกายภาพมีแหล่งเรียนรู้ไม่เพียงพอ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ บริเวณบางแห่งสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนได้โดยเฉพาะบริเวณที่สามารถดำเนินการตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บริเวณที่ลุ่มหน้าโรงเรียน ที่สามารถใช้เป็นที่ทำนาในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี บริเวณบ่อซีเมนต์จัดเป็นที่เลี้ยงปลา และบริเวณรอบๆ อาคารเรียน ที่ปล่อยให้ รกร้างว่างเปล่า โดยให้ครูและนักเรียน เข้ามาจัดดำเนินการโครงการต่างๆ จึงเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน แต่บริเวณดังกล่าวยังไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ส่งผลให้เกิด ความสูญเปล่าทางทรัพยากรธรรมชาติ นักเรียนไม่สามารถเข้าไป เสาะแสวงหาความรู้ให้เกิดประโยชน์ บริเวณ อาคารเรียนไม่มีบรรยากาศที่ร่มรื่น ทำ

ให้ขาดบรรยากาศต่อการเรียนรู้ โรงเรียนจึงต้องใช้บริเวณให้เกิดประโยชน์ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ โรงเรียนมีห้องและอุปกรณ์การเรียนการสอนคอมพิวเตอร์และวิทยาศาสตร์ไม่เพียงพอ ทำให้นักเรียน ไม่สามารถใช้สื่อทางเทคโนโลยีได้ดีเท่าที่ควร หลังจากได้ดำเนินการพัฒนา โดยจัดเป็นจุดความรู้ให้นักเรียน และครูสามารถจัดการเรียนรู้ได้

2. วิธีการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านจวน ผู้วิจัยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา คือ การศึกษาดูงาน การแสวงหาความร่วมมือจากแหล่งเงินทุนภายนอก การสร้างทีมงานโดยให้มีกิจกรรมย่อย คือ การให้ความรู้ การมอบหมายงาน การนิเทศติดตามเพื่อพัฒนาปรับปรุง ผลการพัฒนาทั้ง 2 วงรอบ พบว่าผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และสร้างทีมงาน จัดทำจุดความรู้ทั้ง 4 จุด การเรียนรู้ได้ แต่ยังไม่สมบูรณ์ โดยมีประเด็นที่ต้องพัฒนา ได้แก่ จุดขึ้นชมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องกำจัดหอยเชอร์รี่ก่อนปักดำ และจุดปรับภูมิทัศน์กำจัดขยะต้องดำเนินการให้ต่อเนื่องและสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับนักเรียนเกี่ยวกับการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน กลุ่มผู้เรียนวิจัยได้ดำเนินการพัฒนาจนประสบผลสำเร็จ

3. ผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้กลยุทธ์การศึกษาดูงาน การแสวงหาความร่วมมือจากแหล่งเงินทุนภายนอก และการสร้างทีมงาน ได้ส่งผลให้ผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัย มีความเข้าใจสามารถดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ตามกระบวนการทำงานเป็นทีม ทำให้ผู้ร่วมวิจัย นักเรียน และชุมชน มีระดับความพึงพอใจการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ร่วมกันพัฒนาขึ้น จนก่อให้เกิดคุณลักษณะการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และเป็นที่ชื่นชมจากผู้มาเยี่ยมชม

บุษบา ช่วยแสง (2553, หน้า 77-79) ได้ศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนบ้านหนองอ้อน้อย อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี พบว่า 1) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านหนองอ้อน้อย ที่ได้รับการพัฒนา คือ 1.1) สวนสมุนไพรในครัว จำนวน 1 แปลง พื้นที่ 150 ตารางเมตร มีป้ายอธิบายชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ วงษ์ของพื้น สรรพคุณทางยา การใช้ประโยชน์ในการประกอบอาหาร และใช้เป็นยารักษาโรค 1.2) สวนหย่อมเรขาคณิต จำนวน 1 สวน พื้นที่ 90 ตารางเมตร ประกอบด้วย รูปเรขาคณิตทำเป็นสวนหินพื้นหินกรวด มีป้ายบอกชื่อและคุณสมบัติของรูปเรขาคณิตต่างๆ โรงเรียนร่มรื่นสวยงาม 2) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนบ้านหนองอ้อน้อยของผู้ร่วมวิจัย โดยรวมพบว่า ผู้ร่วมวิจัย มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ อยู่ใน

ระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านร่วมกันสะท้อนผล มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าทุกด้าน ส่วนด้านการร่วมกัน สังเกตการณ์ มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าทุกด้าน 3) ความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านหนองอ้อยของผู้ร่วมวิจัยโดยรวมพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับ มากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านร่วมกันสะท้อนผล มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าทุกด้าน ส่วนด้านการร่วมกันสังเกตการณ์ มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าทุกด้าน

ประสาท ศุภวิทย์ (2553, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนกุสุมาลย์วิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศงขลา เขต 1 ผลการวิจัย ดังนี้

1. สภาพ ปัญหาและความต้องการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนกุสุมาลย์วิทยาคม พบว่า โรงเรียนจัดบรรยากาศส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่ไม่เอื้อต่อ การเข้ารับบริการ โรงเรียนมีคอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นหาความรู้จาก อินเทอร์เน็ตไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ครูรับผิดชอบกำหนดตารางส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนน้อย ครูผู้รับผิดชอบบางห้องให้บริการไม่ประทับใจต่อผู้เข้าใช้บริการ และโรงเรียนขาดการประชาสัมพันธ์เชิญชวนส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ ส่วนด้าน ปัญหา พบว่า ครูผู้รับผิดชอบไม่มีความรู้และทักษะ ในการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนครูผู้รับผิดชอบยังไม่ได้รับการอบรมให้มีความรู้และทักษะ เพื่อนำมาส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบดำเนินการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้โรงเรียนไม่สม่ำเสมอ โรงเรียนดำเนินการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ส่วนความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนของครู พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความต้องการให้ครูผู้รับผิดชอบมีความรู้และทักษะเพื่อนำมาส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนให้ครูผู้รับผิดชอบได้รับการอบรมให้มีความรู้และทักษะเพื่อนำมาส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนให้ครูผู้รับผิดชอบดำเนินการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสม่ำเสมอ ให้โรงเรียนดำเนินการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ และให้โรงเรียนมีการนิเทศภายในนำมาปรับปรุงส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน

2. แนวทางการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนกุสุมาลย์ วิทยาคม ประกอบด้วย การอบรมปฏิบัติการการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มีการศึกษา ดูงานนอกสถานที่และมีการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมและจากการศึกษาดูงาน มาใช้ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของตนเองรับผิดชอบ และผู้วิจัยมีระบบนิเทศภายในติดตาม กำกับดูแล อย่างสม่ำเสมอ

3. การติดตามและประเมินผลการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนกุสุมาลย์วิทยาาคม หลังจากที่ผู้ร่วมวิจัยได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ปรากฏว่า ผู้ร่วมวิจัยได้รับความรู้จากการเข้าร่วมอบรมและจากการศึกษาดูงาน และผลจากการนิเทศติดตาม พบว่า ผู้ร่วมวิจัยได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ในระดับดีมาก และผลจากการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนผลการประเมินความพึงพอใจของครูที่ประเมินแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนอยู่ในระดับพอใจมากที่สุด

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

Lally Mary Jane (2001,pp. 1-2) ศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นที่มีผลต่อการวางแผนการดำเนินงานของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า นโยบายของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประกอบด้วยนักศึกษา ผู้ปกครอง และสมาชิกของชุมชนอื่นๆ จะทำกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาของเด็ก และเปลี่ยนแปลงตามการปฏิบัติของตนเอง การใช้มติของการประชุมให้มีผลต่อระบบโรงเรียน ระเพิ่มบทบาทชุมชนในระดับโรงเรียน มีรูปแบบการร่วมมือกันของระบบนโยบาย และชี้ให้เห็นว่าบทบาทของกระบวนการเกิดขึ้นตามความต้องการของท้องถิ่น

Fields(2002,pp.3636-A) ได้ศึกษากำหนดประสิทธิผลของโปรแกรมของพฤติกรรมกรเข้าเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย นักเรียนและบุคลากรทางวิชาชีพทุกคนในศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นทางเลือกในระหว่างภาคเรียนฤดูใบไม้ผลิปีการศึกษา 2000-2001 ดำเนินการศึกษาเป็น 4 ขั้นตอนโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยหลายวิธีเพื่อให้ข้อค้นพบมีความเข้มแข็งตอนแรกผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจอัตราการเข้าเรียนการกระทำผิดถึงไล่ออก และระดับคะแนนเฉลี่ยวิชาแกนของนักเรียนก่อนได้รับกำหนดให้เข้าเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นทางเลือกนี้ ขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยได้รับสำเนาประกาศเรื่องพันธกิจ และเป้าหมายของโรงเรียน 1 ชุด ขั้นตอนที่สาม ผู้วิจัยเข้าดำเนินการในช่วงการสังเกตการณ์ดำเนินงานวันเอากการรับรู้ออกมาประเมินอิทธิพลของผลกระทบของศูนย์เรียนรู้ที่เป็นทางเลือกนี้ ที่มีต่อการปรับปรุง พฤติกรรมนักเรียน นำข้อมูลจากแบบสำรวจไม่ได้จำแนกตามประเภทของผู้ตอบ แต่นำมารวมกันเข้าภายใต้ข้อคำถามของแบบสอบถามที่แยกกัน ผลการศึกษาว่าการรายงานผลใช้เทคนิคหลายอย่างตามความเหมาะสม สารสนเทศที่เป็นเรื่องเล่าสั้นๆ ได้นำมาอ้างโดยตรงภายใต้แต่ละหัวข้อเพื่อนำเสนอภาพของศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่ม

โรงเรียนอิสระในนครเทกซัส นำข้อมูลการสำรวจเหล่านี้มารวมกันเข้ากับการสังเกตของผู้วิจัยและข้อมูลทางประชากรศาสตร์เกี่ยวกับโรงเรียนบุคลากร และนักเรียนให้เกิดความหมายในคำตอบของคำถามวิจัยแต่ละข้อซึ่งทำทางการศึกษาคั้งนี้ผลการศึกษาพบว่า นักการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ได้จัดสภาพแวดล้อมเอาใจใส่และเกิดความอ่อนไหวซึ่งสร้างความผูกพันอันใกล้ชิด และให้การนับถือระหว่างนักเรียนกับบุคลากรซึ่งส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณของการศึกษาคั้งนี้ พบว่าได้ประโยชน์อย่างมีนัยสำคัญต่อการปรับปรุงพฤติกรรมกรเข้าเรียน และระดับคะแนนของนักเรียน

Brayboy –Locklear(2003,pp.1158–A) ได้ศึกษาอิทธิพลของแรงจูงใจของสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่มีผลต่อการปรับปรุงผลการเรียนของนักเรียนเชื้อสายอเมริกันดั้งเดิม จากโรงเรียนในรัฐแคลิฟอร์เนีย โดยยึดกรอบแนวคิด จาก Resilicncy Theory ของ Henderson และ Milstien เนื่องจากนักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีผลการเรียนต่ำกว่านักเรียนกลุ่มอื่นโดยเลือกศึกษานักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม จำนวน 50 คน จาก 3 โรงเรียน เก็บข้อมูลใช้แบบทดสอบวัดความสามารถคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ และแบบวัดแรงจูงใจสำหรับการเรียนให้ดีที่สุด และใช้การสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนได้คะแนนผ่านเกณฑ์คะแนนแรงจูงใจในการเรียนให้ดีที่สุด แตกต่างกันละจากการสัมภาษณ์ก็ได้ผลอย่างเดียวกัน ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีความเอื้ออาทรและมีการสื่อสาร ความคาดหวังที่ดีต่อนักเรียนเชื้อสายอเมริกันดั้งเดิมจะมีเพิ่มให้นักเรียนมีโอกาสกลับตัวเรียนให้ดีขึ้น

Kellfe(2003,pp.16133–A)ได้ศึกษาศูนย์การเรียนรู้วิถีทัศน์ว่า สามารถบูรณาการหลักสูตรการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ได้อย่างไร ศูนย์การเรียนดังกล่าวเป็นการถ่ายทอดโทรทัศน์วงจรปิด โดยเชื่อมสัญญาณไปยังห้องเรียนทุกห้องการบริการเรียบเรียงตัดต่อวีดิทัศน์แก่นักเรียนและครู สร้างบทเรียนวีดิทัศน์ และชุดการประชุมวีดิทัศน์ซึ่งเป็นการเตรียมประสบการณ์การเรียนผ่านการปฏิบัติร่วมกับผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ รวมทั้งกลุ่มนักเรียนในพื้นที่ห่างไกลหรือการเรียนอิเล็กทรอนิกส์ภาคสนาม พิพิธภัณฑ์โรงภาพยนตร์ เป็นต้น ศูนย์การเรียนดังกล่าวได้สร้างสิ่งแวดล้อมทางการเรียนให้แพร่กระจาย เพิ่มและขยายการเรียนรู้เกิดขึ้นที่โรงเรียน วิธีการในการศึกษาขึ้นอยู่กับการบอกลักษณะของการประเมินรุ่นที่ 4 ของ Guba และ Lincoln เพื่อพัฒนากรณีศึกษาการบูรณาการของการใช้ศูนย์การเรียนวีดิทัศน์ในโรงเรียนประถมศึกษาที่ใช้เน้นการใช้เทคโนโลยี การบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียน วิดีทัศน์โรงเรียนประถมศึกษาที่เน้น

การใช้เทคโนโลยี การบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนรู้ วิดีทัศน์ในโรงเรียนซึ่งใช้เวลาสังเกตนานกว่า 2 ปี ได้ถูกมากำหนดกรอบในการอ้างอิง สิ่งที่เกี่ยวข้องประเด็นปัญหาที่เป็นลักษณะประเมิน รุ่นที่ 4 ซึ่งขึ้นอยู่กับการสะท้อนความคิดเห็นของครูหลังจากที่ได้สังเกตพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนผ่านวีดีทัศน์และความสัมพันธ์ของการเรียนกับวีดีทัศน์กับการเรียนด้วยเทคโนโลยีรูปแบบอื่นๆ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าครูได้ปรับตัวปรับหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้น ครูมีโอกาสพัฒนาขึ้น ภายในโรงเรียนมีการแนะนำแหล่งเรียนรู้ อย่างกว้างขวาง และมีแรงกระตุ้นในการจัดการเรียนการสอนโดยวีดีทัศน์

McGinnis (2007, Abstract) ได้ศึกษาเทคนิคในการจัดการพฤติกรรมในแหล่งเรียนรู้ชั้นมัธยมศึกษา จุดมุ่งหมายในการศึกษารายกรณี (Case Study) ครั้งนี้เพื่อนำไปปฏิบัติ “แย่ที่สุด” (The Worst) (คำพูดของครูที่ปรึกษาของฉัน) แหล่งเรียนรู้ในชั้นเรียนวิชาคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนทั้งหลายที่ไร้ความสามารถต่างๆ กัน โดยใช้การวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature) ร่วมกับวินัยในชั้นเรียนกับการจัดการอย่างต่อเนื่อง ผลการสังเกตความก้าวหน้าทั่วไป พฤติกรรมที่หลากหลายที่แสดงถึงการปรับปรุงชั้นเรียน และนักเรียนที่ไม่พัฒนาผู้ร่วมในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยนักเรียน 14 คน เป็นผู้หญิง 5 คน และผู้ชาย 9 คน ในการศึกษาพบว่านักเรียนต้องการกฎระเบียบและกิจวัตรประจำวันในชั้นเรียนที่ทำซ้ำอย่างถาวร ช่วยให้เป็นรูปแบบเพื่อให้เกิดความกลมกลืนในชั้นเรียนมากขึ้นจากการช่วยเหลือของนักเรียนในการสร้างชุมชน ชั้นเรียนด้วยการสร้างพฤติกรรมเล็กๆ น้อยๆ แหล่งนี้ จบด้วยการกระทำที่ดีที่สุด

Youwen Ouyang (2009, Abstract) ได้ศึกษาโอกาสต่างๆ ในการนำเสนอเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมศึกษา โครงการไซเบอร์ทีม (cyberTEAMproject) ให้นักศึกษาวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ (Computer Science (cs)) สร้างฐานเว็บไซต์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชั้นเรียนมัธยมศึกษา หนึ่งในแหล่งเรียนรู้คือเครื่องมือตรวจสอบแหล่งแผ่นดินไหวอย่างรวดเร็ว (Flash-based Earthquake Location) Tool (FELT) เป็นอุปกรณ์อยู่ใน ActionScript3.0 ซึ่งให้ลูกข่าย (Client) ทำงานอยู่ใน Flash Player เพื่อแสดงการคำนวณออกมา โดยการปฏิสัมพันธ์กับแผนที่กูเกิล (Google Maps API) โหลดข้อมูลภาพ และเสียบออกมาในลักษณะที่แตกต่างกัน และสร้างภาพตัดออกมาในจอ ทุกอย่างเป็นเซิร์ฟเวอร์ที่เชื่อมต่อกันอย่างเป็นอิสระ ตัวอย่างในการใช้ FELT เช่น ในงานวิจัยนี้อธิบายว่าโครงการไซเบอร์ทีม ได้พัฒนาประสบการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริงอย่างมีความหมายแก่นักศึกษาวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ (CS)

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษามีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ขณะที่ปัจจุบันสภาพความต้องการแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษายังมีมากแต่การส่งเสริมสนับสนุน ในระดับน้อย การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ยังขาดระบบบริหารจัดการที่ดี ทำให้นักเรียนขาดการปรับปรุงพัฒนาให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ เช่น การจัดสภาพภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ปลอดภัยจัดแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด ห้องวิทยาศาสตร์ ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องสื่อ ฯลฯ ให้มีความพร้อมให้บริการอย่างมีคุณภาพแก่ผู้เรียน จึงเป็นหน้าที่หลักของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วม ในการกำหนดรูปแบบในการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ฝึกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ความร่วมมือด้านการมีสื่อ อุปกรณ์ ส่งผลให้ครูแสวงหาความรู้ ด้วยตนเองความพร้อมด้านการบริหารวิชาการหลักสูตรส่งผลต่อการนิเทศติดตาม ประเมินผล ซึ่งทำให้การบริหารงานในวิชาการภายในสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผลการเรียน การนิเทศการศึกษา การบริหารวัสดุอุปกรณ์การศึกษา การบริหารห้องสมุด การบริหารงานแนะแนว และการจัดกิจกรรมทางวิชาการ